

Regeringens proposition

1999/2000:81

Forskning för framtiden - en ny organisation för
forskningsfinansiering

Prop.
1999/2000:81

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 21 mars 2000

Laila Freivalds

Thomas Östros
(Utbildningsdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

Regeringen lämnar i propositionen förslag till en ny myndighetsstruktur för forskningsfinansiering. Enligt förslaget skall tre nya forskningsråd och en ny myndighet för finansiering av forskning och utvecklingsarbete inrättas.

Ett av de nya forskningsråden är Vetenskapsrådet. Vetenskapsrådet föreslås inrättas med stöd av lag. Vetenskapsrådets främsta uppgift skall enligt förslaget vara att ge stöd till grundläggande forskning av högsta vetenskapliga kvalitet inom samtliga vetenskapsområden. Till Vetenskapsrådet förs de ansvarsområden som idag handhas av Forskningsrådsnämnden, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Medicinska forskningsrådet, Naturvetenskapliga forskningsrådet och Teknikvetenskapliga forskningsrådet. Dessa myndigheter avvecklas. Fler än hälften av ledamöterna i Vetenskapsrådets styrelse skall utses av forskarsamhället genom ett elektorsförfarande.

Regeringen gör i propositionen bedömningen att det inom Vetenskapsrådet bör finnas ämnesråd för forskningsfinansiering inom vissa ämnesområden. Tre sådana ämnesråd inom – humaniora-samhällsvetenskap, medicin respektive natur- och teknikvetenskap – bör inrättas med ansvar för beslut om medelsfördelning. Fler än hälften av ledamöterna i ämnesråden skall utses av representanter för forskarsamhället genom ett elektorsförfarande.

Vidare bör ett områdesinriktat forskningsråd för sociala frågor och arbetsliv inrättas. Rådet bör överta de ansvarsområden som idag handhas

av Socialvetenskapliga forskningsrådet samt delar av ansvarsområdet för Rådet för arbetslivsforskning. Till följd härav skall Socialvetenskapliga forskningsrådet avvecklas.

Ett områdesinriktat forskningsråd för miljö, lantbruk och samhällsplanering bör också inrättas med ansvar för de områden som idag handhas av Skogs- och jordbrukets forskningsråd och Bygghälsuforskningsrådet samt för delar av Naturvårdsverkets uppgifter och anslag inom forskningsområdet. Skogs- och jordbrukets forskningsråd och Bygghälsuforskningsrådet skall därmed avvecklas.

Fler än hälften av ledamöterna i de ovan nämnda forskningsråden bör utses av representanter för forskarsamhället genom ett elektorsförfarande.

Dessutom bör en FoU-myndighet inrättas för behovsstyrd forskning och utvecklingsarbete till stöd för innovationssystemet och en hållbar utveckling och tillväxt. FoU-myndigheten bör överta de ansvarsområden som idag handhas av Kommunikationsforskningsberedningen, de FoU-finansierande delarna av Närings- och teknikutvecklingsverkets verksamhet och även delar av ansvarsområdet som handhas av Rådet för arbetslivsforskning. Kommunikationsforskningsberedningen och Rådet för arbetslivsforskning skall avvecklas.

Slutligen bör ett Forskningsforum inrättas med uppgift att verka för dialog och samverkan mellan forskare, forskningsfinansiärer, allmänheten och andra som direkt eller indirekt berörs av forskningen.

Regeringen anser att en organisationskommitté bör inrättas med uppgift att förbereda och genomföra bildandet av de nya myndigheterna. Myndigheterna bör kunna påbörja sin verksamhet den 1 januari 2001.

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Förslag till lag om Vetenskapsrådet.....	5
3	Ärendet och dess beredning	6
4	Inledning	7
5	Ny myndighetsstruktur	10
5.1	Det forskningsfinansierande systemet.....	10
5.2	Vetenskapsrådet	16
5.3	Ett forskningsråd för sociala frågor och arbetsliv.....	23
5.4	Ett forskningsråd för miljö, lantbruk och samhällsplanering	27
5.5	En myndighet för forskning och utveckling.....	34
6	Myndighetsövergripande frågor	41
6.1	Forskningsforum.....	41
6.2	Genomförande.....	43
7	Ekonomiska konsekvenser	45
8	Författningskommentar	46
Bilaga 1	Förteckning över instanser som inbjudits att yttra sig i ärendet.....	47
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 21 mars 2000	49
	Rättsdatablad.....	50

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 1999/2000:81

Regeringen föreslår att riksdagen

dels antar regeringens förslag till

1. lag om Vetenskapsrådet,

dels godkänner

2. riktlinjer för en ny myndighetsorganisation för
forskningsfinansiering,

dels godkänner vad regeringen föreslår om avveckling av

3. Forskningsrådsnämnden, Humanistisk-samhällsvetenskapliga
forskningsrådet, Medicinska forskningsrådet, Naturvetenskapliga
forskningsrådet, och Teknikvetenskapliga forskningsrådet (avsnitt 5.2),

4. Socialvetenskapliga forskningsrådet (avsnitt 5.3),

5. Byggforskningsrådet, Skogs- och jordbrukets forskningsråd
(avsnitt 5.4), och

6. Kommunikationsforskningsberedningen och Rådet för
arbetslivsforskning (avsnitt 5.5).

Härigenom föreskrivs följande.

1 § För att ge stöd till grundläggande forskning av högsta vetenskapliga kvalitet inom samtliga vetenskapsområden skall det finnas ett forskningsråd, Vetenskapsrådet.

2 § Fler än hälften av ledamöterna i Vetenskapsrådets styrelse skall utses av elektorerna som väljs av vetenskapligt kompetenta lärare vid de universitet och högskolor som regeringen bestämmer.

3 § Regeringen får meddela närmare föreskrifter om Vetenskapsrådets uppgifter och interna organisation samt om hur ledamöterna i Vetenskapsrådets styrelse skall utses.

Denna lag träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

Med stöd av regeringens bemyndigande tillkallade chefen för Utbildningsdepartementet år 1997 en kommitté med uppdrag att göra en översyn av den svenska forskningspolitiken (dir. 1997:67). Kommittén antog namnet Forskning 2000. I kommitténs uppdrag ingick bl.a. att lämna förslag rörande utformningen av den svenska forskningsorganisationen och ansvarsfördelningen mellan berörda organ.

Kommittén lade i oktober 1998 fram betänkandet Forskningspolitik (SOU 1998:128). I betänkandet föreslog kommittén bl.a. att en forskningsrådsorganisation bestående av fyra nya forskningsråd med ansvar för både grundforskning och tillämpad forskning (Forskningsrådet för humaniora och samhällsvetenskap, Forskningsrådet för medicin, Forskningsrådet för naturvetenskap och Forskningsrådet för teknik) skulle ersätta dagens forskningsråd och sektorsforskningsorgan.

Betänkandet har remissbehandlats. Vid remissbehandlingen framfördes kritik mot framförallt förslaget befarade negativa konsekvenser för sektorsinriktad och behovsstyrd forskning och utveckling (FoU). Mot denna bakgrund beslutade regeringen den 12 maj 1999 att tillsätta en arbetsgrupp med uppgift att föreslå vilka myndigheter med forskningsfinansierande uppgifter som skall finnas samt precisera ansvarsområdet för var och en av dessa. Arbetsgruppen lade i november 1999 fram rapporten Att finansiera forskning och utveckling (Ds 1999:68).

Den 23 april 1999 beslutade Näringsdepartementet att tillsätta en utredning med uppgift att undersöka hur verksamheten vid de forsknings-finansierande myndigheterna inom departementets område kunde effektiviseras och samordnas. Utredningen lämnade i november 1999 rapporten Utredning om vissa myndigheter.

Remissbehandlingen av Forskning 2000 gav ett omfattande underlag för den fortsatta beredningen av frågan om den framtida organisationen för forskningsfinansiering. Remissbehandlingen av arbetsgruppens och utredningens rapporter skedde därför genom att Regeringskansliet anordnade remissmöten den 11 och 12 januari 2000.

Ett antal skriftliga synpunkter har kommit in från medverkande vid dessa remissmöten samt från andra intressenter. Sammanställningar av synpunkterna finns tillgängliga hos Utbildningsdepartementet och Näringsdepartementet.

Forskning är en förnyande kraft i samhället genom att den bidrar till ökade insikter om den värld vi lever i, ger nya kunskaper att använda inom olika samhällsområden och utgör grunden för en utbildning av hög kvalitet. Forskningens betydelse ökar dessutom till följd av såväl samhällets som vetenskapens egen snabba utveckling och globalisering. Det moderna kunskaps- och informationssamhället kännetecknas av ett ökat beroende av kunskap och kunskapsutveckling, en allt snabbare kunskaps- och informationsöverföring samt en kraftig ökning av informationens mängd och komplexitet. Praktisk kunskap och erfarenhet i arbetsliv och samhälle ger viktiga bidrag till forskningen. Samspelet mellan forskningen och det omgivande samhället är en drivkraft för samhällsutvecklingen.

Forskningen utgör själva grunden för kunskapsutvecklingen i samhället och spelar därmed en central roll på en lång rad områden. Forskning av hög kvalitet är av avgörande betydelse för att öka välfärden genom teknisk, ekonomisk, medicinsk, kulturell och social utveckling. Forskningen främjar demokratin genom att befordra ett kritiskt förhållningssätt, samtidigt som den kan bidra med de beslutsunderlag som behövs för att möta förändringar i samhället. Forskningen kan medverka till ökad internationell förståelse och bidra med verktyg för att uppnå viktiga politiska mål som ett ekologiskt, socialt och ekonomiskt uthålligt samhälle, jämställdhet mellan kvinnor och män, goda uppväxtvillkor för barn och ungdomar, samt ett samhälle präglat av tolerans och social, kulturell och etnisk mångfald.

Forskning utgör idag, tillsammans med utbildning, en av de viktigaste tillväxtfaktorerna. Näringslivet, som verkar i ett utpräglat internationellt sammanhang, behöver ofta tillgång till hög kompetens, goda forskningsmiljöer och nya resultat från forskningsfronten för att kunna öka sin konkurrenskraft och utveckla nya produkter. Det innebär att företag inom de expansiva och kunskapsintensiva framtidsbranscherna ofta söker sig till länder med högkvalitativ forskning och välutbildad arbetskraft.

I Sverige görs idag betydande insatser inom forskning och utveckling (FoU). Huvuddelen av dessa insatser finansieras av näringslivet. Genom att ny kunskap är en förutsättning för en god och hållbar samhällsutveckling och en av Sveriges främsta konkurrensfördelar, måste strävan vara att upprätthålla och förstärka Sveriges ställning som ledande kunskapsnation. Genom att grundforskning och forskarutbildning är grunden för annan kunskapsbildning är de av största betydelse för samhällets, inklusive näringslivets, behov av kunskap och kompetens.

De grundläggande principerna för den svenska forskningspolitiken slogs fast av riksdagen i oktober 1999 i samband med behandlingen av propositionen Vissa forskningsfrågor (prop. 1998/99:94). Regeringen avser att återkomma till svensk forsknings framtida inriktning och resursfördelning i den forskningspolitiska propositionen hösten 2000 samt i budgetpropositionen för 2001.

En förutsättning för en internationellt konkurrenskraftig forskning är att finansieringsstrukturen är förändringsbenägen och framsynt. Finansieringssystemet måste förmå att finna de kvalitativt bästa forskningsinsatserna samt ge möjligheter att främja forskning som är relevant ur olika samhällssektors perspektiv. För att åstadkomma detta behövs forskningsfinansiärer som satsar på grundforskning och forskarutbildning, som har en förbättrad förmåga till kraftsamling och profilering och som kan stödja utveckling av kreativa och dynamiska forskningsmiljöer. Finansieringssystemet måste också beakta behovet av att stödja forskning för att främja utvecklingen såväl inom näringslivet som inom den offentliga sektorn och andra delar av samhället och därmed bidra till att lösa aktuella samhällsproblem.

Den snabba utvecklingen inom näringslivet och andra delar av samhället, i kombination med forskningens ökande betydelse inom dessa områden, ökar också behovet av samverkan mellan forskningen och det omgivande samhället. Företag, organisationer och andra utomstående aktörer måste tidigt få del av forskningens rön, samtidigt som forskarsamhället i ett tidigt skede måste få kontakt med de många frågeställningar som reses i ett samhälle i snabb förändring. Forskningen är till stora delar internationaliserad. Det är därför angeläget att samtliga forskningsfinansiärer främjar såväl samverkan mellan forskningen och det omgivande samhället som internationellt samarbete. Ett väl utvecklat internationellt samarbete ger möjligheter att ta tillvara kunskap från den internationella forskningsfronten och är även en förutsättning för att utländska forskare och företag ska söka sig till Sverige.

Kunskapsutvecklingen sker snabbt och ofta språngvis. Det gör att det är viktigt att Sverige, för att upprätthålla och utveckla sin ställning som framstående forskningsnation, kan satsa inom de nya angelägna forskningsområden som den vetenskapliga utvecklingen frambringat. Eftersom den banbrytande forskningen ofta sker i gränslandet mellan olika vetenskapliga discipliner behöver den mång- och tvärvetenskapliga forskningen goda villkor. Ett förstärkt genusperspektiv berikar forskningen och höjer dess kvalitet. Inom samtliga forskningsområden bör därför en utveckling eftersträvas som innebär att genusperspektivet i ökad utsträckning får ett genomslag i forskningen.

Statsmakterna anger på ett övergripande sätt forskningens inriktning. Det sker genom medelsanvisningar dels direkt till universitet och högskolor, dels till nationella forskningsfinansierande forskningsråd och andra myndigheter med ansvar för forskning inom olika områden. Dessa myndigheter svarar för den närmare inriktningen av forskningen genom de beslut som de fattar om fördelningen av de medel som statsmakterna anvisat.

Det innebär att utformningen av organisationen för fördelning av de statliga forskningsmedlen är en central forskningspolitisk fråga. Den nuvarande myndighetsorganisationen har vuxit fram under lång tid. Den har utformats efter behov och förutsättningar som inte alltid är lika aktuella nu som när de olika myndigheterna inrättades.

Den organisatoriska strukturen måste på ett flexibelt sätt ge utrymme för nya frågeställningar, kunskapsbehov och förutsättningar. Samtidigt som strukturen snabbt ska kunna fånga upp och ge kraftfullt stöd till angelägna forskningsområden, ska den också förmå avveckla stöd till områden som inte längre är lika angelägna.

Organisationen med nationella forskningsfinansiärer skall ge garantier för att den fördelning av forskningsmedel som dessa finansiärer gör sker utifrån kvalificerade bedömningar. Detta är en förutsättning för att forskningen ska bedrivas på högsta internationella nivå.

Syftet med föreliggande proposition är att skapa en ny organisation för forskningsfinansiering som gör det möjligt att kraftsamla på viktiga vetenskapliga områden, främja samarbete mellan forskning och utvecklingsarbete samt förbättra spridningen av information om forskningen och dess resultat. Den nya organisationen skapar vidare bättre förutsättningar för att stimulera tvär- och mångvetenskaplig forskning och att ge framstående forskarbegåvningar tillräckligt stöd för att kunna utveckla en självständig och nyskapande forskning. För att uppnå detta, men även sätta tydligare fokus på grundforskningens roll och öka kvalitetskraven genom förstärkt forskarstyrning, inrättas ett Vetenskapsråd samt två områdesinriktade forskningsråd inom de angelägna områdena sociala frågor och arbetsliv respektive miljö, lantbruk och samhällsplanering. Samtidigt skapas en mer effektiv och slagkraftig organisation för den behovsstyrda forskningen till stöd för det svenska innovationssystemet samt en hållbar utveckling och tillväxt genom att en FoU-myndighet inrättas. Organisationen syftar till att forskningen ska kunna ge viktiga bidrag till näringslivets och samhällets utveckling och att Sverige även i fortsättningen skall vara attraktivt för internationellt samarbete. Om Sverige kan attrahera framstående forskare från andra länder, kan detta bidra till att ytterligare höja kvaliteten inom svensk forskning.

Det förslag som regeringen nu lägger fram och de bedömningar som regeringen gör avser endast organisationen av myndigheter som har som huvuduppgift att på nationell nivå fördela statliga medel för forskning och utveckling. Däremot behandlas inte organisationen vid universitet, högskolor och forskningsinstitut eller myndigheter med ett visst, men inte dominerande inslag av forskning eller forskningsfinansiering i sin verksamhet. Inte heller behandlas de krav som bör ställas på det interna arbetet inom dessa institutioner. Dessa frågor och andra som rör verksamheten vid landets lärosäten och forskningsinstitut har statsmakterna behandlat i andra sammanhang, bl. a. i propositionen Vissa forskningsfrågor (prop. 1998/99:94). Regeringen avser även att återkomma till riksdagen i dessa frågor i den forskningspolitiska propositionen hösten 2000.

5.1 Det forskningsfinansierande systemet

Den statliga FoU-finansieringen

Det svenska forskningssystemet har sin bas i universitet och högskolor i hela landet där större delen av den statligt finansierade forskningen utförs. Vid universitet och högskolor bedrivs därmed både forskning på initiativ av forskare och på initiativ av företrädare för andra delar av samhället. Dessutom finns industriforskningsinstitut och ett fåtal andra forskningsinstitut. Den utförande delen av forskningssystemet behandlas ej i denna proposition.

Den statliga FoU-finansieringen sker via ett stort antal organ. Regering och riksdag anslår medel för forskning och utveckling inom samtliga sektorer. Inom många områden finns forskningsråd eller andra myndigheter som har som huvuduppgift att finansiera forskning och utveckling vid universitet och högskolor, forskningsinstitut eller företag. Dessa forskningsfinansierande myndigheter stödjer ofta forskning där forskarna deltar i såväl problemlösnings- och kvalitetsbedömning som utvärdering. Regeringen presenterar i denna proposition förslag till en ny organisation för sådan forskningsfinansiering.

Utöver nämnda forskningsfinansiärer finns även en lång rad myndigheter som finansierar forskning som en mindre del av sin verksamhet. Ofta är syftet att stimulera kunskapsutveckling som kan ge stöd i myndighetsutövningen. Inom denna uppdragsforskning formuleras uppdragen av den finansierande myndigheten, som inte sällan har bestämda krav på hur uppdragen skall genomföras och när och hur dessa skall avrapporteras. Sådana myndigheter finns inom de flesta samhällsområden t. ex. det sociala området, samhällsplanering, kommunikation, energi, näringsliv, kultur, försvar och internationellt bistånd. Forskningen är här en nödvändig del av kunskapsutvecklingen inom olika samhällsområden. Kunskapsfrågorna bör, enligt regeringens mening, sättas i fokus i allt fler sammanhang och regeringen har i propositionen Vissa forskningsfrågor (prop. 1998/99:94) uttalat att det är angeläget att statliga myndigheter inom ramen för sina resurser ökar sin kompetens att beställa och nyttja forskning. Forskningsrön bör kunna tas till vara i hela den offentliga sektorn.

Enligt regeringens uppfattning bör myndigheternas uppgifter i huvudsak renodlas till att antingen finansiera eller utföra forskning.

Begrepp

Forskning och utveckling är mångtydiga begrepp som ofta sammanförs under samlingsbegreppet FoU. Det finns därför anledning att beröra användningen av dessa begrepp.

En klar indelning i grundläggande, riktad och tillämpad forskning låter sig inte göras, och vore inte heller meningsfull på grund av vetenskapens snabba utveckling där problemställningar och metoder med olika utgångspunkt ofta korsbefruktar och berikar varandra. Likaså saknas i praktiken tydliga gränser mellan forskning och utvecklingsarbete. Olika forskningsområden skiljer sig också åt i dessa avseenden.

Viktigare är distinktionen mellan forskning för olika syften, där en skillnad ligger i vem som tagit initiativ till och formulerat forskningsprojektet. I den fria, grundläggande eller nyfikenhetsbaserade forskningen är det forskarnas drivkraft att utöka det samlade vetandet som är den huvudsakliga grunden för forskningen, medan det inom den områdesinriktade forskningen är kunskapsbehoven inom berörda sektorer som utgör drivkraften för forskningen. I båda fallen kan det finnas forskning av mer eller mindre grundläggande eller tillämpad karaktär. Nyttospekten är starkare i det senare fallet men ej heller avseende nytta går det att dra tydliga skiljelinjer mellan olika typer av forskning – den fria nyfikenhetsbaserade forskningens kunskapsuppbyggande har varit en förutsättning för framstegen inom forskning som syftar till att lösa specifika problemställningar.

Det finns emellertid ej heller knivskarpa gränser mellan forskning som initierats av forskarna och forskning som syftar till att lösa specifika frågor i samhället. Det finns ofta komplexa motiv för forskarnas val av forskningsprojekt, där ett intrikat och svårfångat samspel mellan olika faktorer är av betydelse. Den inomvetenskapliga utvecklingen är den faktor som oftast nämns som avgörande, men även möjligheten till "nytta" kan vara en viktig faktor – vilket är uppenbart inom t.ex. miljöforskning samt medicinsk och teknikvetenskaplig forskning - liksom möjligheten att erhålla finansiering av projektet. Möjligheten till finansiering beror ytterst av de kvalitativa förutsättningarna och statsmakternas värdering av resursbehovet inom olika områden. De olika beskrivningar av forskning och utveckling som används i det följande görs alltså mot bakgrund av dessa förhållanden.

Kraven på forskningssystemet

På forskningssystemet måste ställas krav på vetenskaplig kvalitet, relevans, flexibilitet, kraftsamling, internationalisering, samverkan och effektivitet.

Enligt regeringens mening måste högt ställda krav på vetenskaplig *kvalitet* vara utmärkande för all forskning. Forskningens kvalitet skall granskas på ett opartiskt och sakkunnigt sätt. Kvalitet är en förutsättning för tillförlitliga resultat och måste därför genomsyra hela forskningssystemet. Kvalitetsbegreppet har givits delvis olika innebörd i olika delar av forskningssystemet, men grundläggande är krav på användning av vetenskaplig metod, möjlighet att upprepa resultaten, ett

kritiskt analyserande och ifrågasättande samt användning av den samlade kunskapen inom området. När det gäller utvecklingsarbete är krav på ett praktiskt användbart, ofta ekonomiskt bärkraftigt, resultat en väl så viktig faktor. Det ökade kunskapsinnehållet inom snart sagt alla branscher medför emellertid att de vetenskapliga kraven även på utvecklingsarbetet med nödvändighet blir allt högre ställda. Enligt regeringens mening bör med kvalitet inom forskningen avses vetenskaplig kvalitet. Detta skall givetvis inte ställas i motsats till att även andra krav måste tillgodoses, särskilt vad gäller olika former av behovsstyrd forskning och utveckling.

Ytterligare ett fundamentalt krav på forskningssystemet är dess förmåga att bedöma och premiera forskningens *relevans*. Grundläggande för relevansen är att forskningen håller hög kvalitet – att den är tillförlitlig och tillför ny kunskap. Vanligtvis avses med relevans att forskningen ägnas åt frågeställningar som kan bidra till lösningen av utpekade problem i näringslivet eller samhället i övrigt. Detta gäller i hög grad också för utvecklingsarbete. De forskningsråd och myndigheter som bl.a. skall ge stöd till områdesinriktad forskning måste kunna fungera som kompetenta beställare av forskning och utvecklingsarbete. Dessa råd och myndigheter måste, i dialog med sektorns företrädare, kunna identifiera forskningsbehov och initiera och stödja forskning som i mer direkt mening är till nytta för sina respektive samhällssektorer. I detta ligger även att göra forskningsresultat tillgängliga för användarna. Vad som är relevant – eller mer kortsiktigt samhällsnyttigt – forskning förändras över tiden varför goda möjligheter till omprioriteringar mellan olika forskningsområden är viktigt.

Relevansbegreppet kan även ges en vidare betydelse som innebär någon form av samhällsnytta. Med denna vida tolkning är all god forskning på lång sikt mer eller mindre relevant därför att den bidrar till att utvidga mänsklighetens samlade kunskap och just kunskap är ett av människans och samhällets grundläggande behov. Vidare ger forskningen värdefulla bidrag till samhället genom utveckling av vetenskapliga metoder. Forskningen främjar ett demokratiskt samhälle genom ett kritiskt och analyserande ifrågasättande. I det långa perspektivet har grundläggande, nyfikenhetsdriven forskning givit upphov till avgörande framsteg i samhällsutvecklingen.

Samhället och vetenskapen befinner sig i ständig förändring och utveckling. Detta ställer krav på *flexibilitet* inom forskningssystemet och möjlighet till omprioritering. Kravet kommer bland annat från vetenskapens egen utveckling där nya forskningsområden uppkommer och traditionella gränser luckras upp. Den nyskapande forskningen bedrivs ofta just i mötet mellan olika vetenskapliga discipliner och traditioner. Metoder, begrepp och resultat från ett visst område kan ofta ge upphov till språngvisa framsteg när de tillämpas i ett nytt sammanhang. Det är därför angeläget att forskningssystemet effektivt kan främja framväxten av nya forskningsområden och även stödja unga, lovande forskare som använder nya angreppssätt och metoder på delvis nya områden. Flexibilitet är även nödvändig för att samhällets mångfacetterade och över tiden skiftande kunskapsbehov skall kunna

tillgodoses. Nya frågeställningar och problem måste kunna bearbetas och snabbt ges ett adekvat stöd.

Forskningssystemet måste medge *kraftsamling* kring stora, angelägna uppgifter. Som exempel kan nämnas forskning för en socialt och ekologiskt hållbar samhällsutveckling, vilket ur olika perspektiv är en angelägenhet för alla forskningsfinansiärer. Kraftsamling är nödvändigt för att åstadkomma verklig spetskompetens inom områden där det finns särskilt goda förutsättningar att åstadkomma betydande vetenskapliga framsteg. Genom vissa koncentrerade satsningar på högkvalitativa miljöer kan Sverige också bli attraktivt för framstående utländska forskare.

Dagens forskningssystem är fragmenterat med ett stort antal forskningsfinansierande myndigheter. Detta medför en uppsplittring av resurserna och ett i vissa fall svagt utvecklat samarbete mellan olika finansiärer. Ett nytt forskningsfinansieringssystem måste underlätta ett effektivare *samarbete*. Detta kan uppnås genom att antalet myndigheter och därmed samarbetshämmande gränser minskas. Samarbetet måste överhuvudtaget öka över olika gränser – över disciplingränser och över sektorsgränser – mellan forskningsfinansierande organ och universitet och högskolor samt även med forskningens avnämare. I detta ligger också att forskningssystemet måste främja samverkan mellan mer grundforskningsinriktade myndigheter och andra myndigheter med ansvar för områdesinriktad forskning.

Stora delar av forskningen är idag internationaliserad vilket i sig bidrar till en hög kvalitet. Till kraven på forskningssystemet hör därför att det på ett effektivt sätt skall främja *internationalisering* av svensk forskning. Detta kan avse både forskningsstöd till internationella projekt och främjande av en internationellt konkurrenskraftig kvalitet inom svensk forskning. En god samverkan inom landet, där bl.a. kompetensen vid olika lärosäten tas tillvara, måste åstadkommas för att ge ökad tyngd åt Sveriges agerande i olika internationella sammanhang. I många fall är frågeställningarna inom forskningen så komplexa att inget land ensamt kan klara forskningsuppgifterna, varför såväl resurser som kunskap måste samlas till gemensamma insatser. Exempel på detta är verksamheten vid de storskaliga forskningsanläggningar inom främst naturvetenskap som sedan länge bedrivits inom ramen för internationellt samarbete. Dessutom uppstår nu alltmer olika former av nätverk och program där forskningen bedrivs i globalt samarbete. Inom samhällsvetenskapen finns t.ex. behov av databaser som möjliggör att jämföra förhållanden och företeelser i olika länder.

Ytterligare ett krav på det forskningsfinansierande systemet är att det skall kunna svara för *rådgivning* åt statsmakterna i forskningsfrågor. En förutsättning för forskningspolitiken är tillgången på tillförlitlig och relevant statistik, kvalificerade översikter och analyser samt utredningar om olika förhållanden på forskningsområdet. Sådant underlag måste finnas tillgängligt inom forskningssystemet för att säkra en god kunskapsbas för det egna arbetet och för de övergripande prioriteringar som vilar på riksdag och regering. Utöver detta långsiktiga analysarbete har regeringen i sitt löpande nationella och internationella arbete behov

av underlag och sakkunniga råd i olika frågeställningar på forskningsområdet.

Ett givet krav på forskningssystemet är hög *effektivitet*. Det är därför angeläget att forskningssystemet, såväl som den forskning som finansieras med offentliga medel, kan följas upp och utvärderas. En förutsättning för att forskningssystemet skall fungera effektivt är tydliga mål och en klar ansvarsfördelning mellan statsmakterna, myndigheter och andra organ. I propositionen Vissa forskningsfrågor (prop. 1998/99:94) angav regeringen att det är statsmakternas ansvar att göra de övergripande avvägningarna beträffande forskningens inriktning, fördelning mellan fasta och rörliga resurser samt beträffande forskningens lokalisering. Övriga avvägningar bör i huvudsak göras av ansvariga myndigheter m.fl. inom systemet. Detta innebär att dessa måste kunna göra strategiska prioriteringar mellan olika forskningsområden och mellan olika former av forskningsstöd. En tydlig ansvarsfördelning mellan olika forskningsfinansiärer är en förutsättning för god överblick och för statsmakternas möjlighet till styrning av forskningssystemet genom övergripande prioriteringar och uppföljning av insatserna.

Internationella utvärderingar har visat sig vara en verkningsfull metod för att mäta forskningens kvalitet. Relevansen i det områdesinriktade stödet bör granskas kontinuerligt. Forskningssystemet måste också ha en hög administrativ effektivitet, vilket bl.a. förutsätter en god samverkan mellan olika aktörer.

Behovet av en ny struktur för forskningsfinansiering

Vetenskapens och samhällets snabba förändring och ökade komplexitet ställer allt högre krav på samarbete över ämnes- och sektorsgränser samt förmåga till omprioritering. Angelägna frågeställningar måste kunna ges en bred belysning ur olika perspektiv. Nya forskningsområden och framstående forskningsbegåvningar måste snabbt kunna ges ett kraftfullt stöd. Den nuvarande organisationen, som består av ett stort antal myndigheter, förmår inte svara mot dessa nya krav på ett optimalt sätt. Överblick, övergripande prioritering och uppföljning från statsmakternas sida försvåras av den fragmenterade strukturen. Enligt regeringens mening finns därför skäl att införa en ny struktur som bättre kan hantera de nya utmaningarna. En ny myndighetsorganisation med färre myndigheter än idag bör av den anledningen inrättas. Regeringen gör därför bedömningen att fyra nya myndigheter för forskningsfinansiering skall inrättas. I avsnitt 5.2 – 5.5 presenteras skälen för inrättandet av dessa myndigheter.

Systemet för forskningsfinansiering måste svara mot de ovan uppställda kraven beträffande kvalitet, relevans, flexibilitet, kraftsamling, internationalisering, samverkan och effektivitet. Organisationen skall avse såväl grundläggande, nyfikenhetsbaserad forskning för den långsiktiga kunskapsuppbyggnaden som forskning till stöd för kunskapsbehov inom näringsliv och olika samhällssektorer. De

som är anställda inom dagens forskningsfinansierande myndigheter besitter den centrala kompetens som också är av största vikt i den framtida organisation som nu föreslås. Denna kompetens bör självfallet tas tillvara. I samband med nyrekrytering bör den nya organisationen eftersträva en hög andel personal med forskarutbildning.

Beslut om forskningsfinansiering med statliga medel måste fattas av organ och personer som har kompetens att göra erforderliga vetenskapliga och andra bedömningar. För att säkra högsta möjliga kvalitet och ge en god legitimitet i forskningssystemet bör forskningsfinansierande myndigheter som har forskningsstöd till huvuduppgift ledas av styrelser där forskarna utgör en majoritet och där dessa är utsedda av representanter för forskarsamhället. Dessa myndigheter skall benämnas forskningsråd.

Utöver forskningsråd finns skäl att inrätta en myndighet med en annan ledningsform. Här avses verksamhet där behovsstyrningen är av särskilt stor betydelse. Motivet är att myndighetens verksamhet skall svara mot direkta behov som identifieras inom näringslivet, den offentliga sektorn och övriga berörda. Ledningsformen bör därför avspegla såväl behovet av vetenskaplig kvalitet som behovet av att forskningens avnämare ges ett starkt inflytande över myndighetens verksamhet.

Vissa generella krav på arbetsformer bör uppställas för samtliga myndigheter som föreslås inrättas. De nuvarande forskningsrådets arbetssätt med s.k. peer review-granskning av forskningsprojektens kvalitet bör användas eftersom det har visat sig vara den bästa metoden för kvalitetsgranskning av projekt. Dessutom bör internationella utvärderingar av forskningens kvalitet genomgående användas inom det forskningsfinansierande systemet.

För den områdesinriktade forskningen tillkommer höga krav på relevans, vilket kräver att avnämarna kan bidra till problemformuleringen och delta i utvärdering och uppföljning samt att forskningsresultaten snabbt förs ut till potentiella användare.

Arbetsgruppens förslag: Ett sammanhållet forskningsråd,

Regeringens förslag: Ett nytt forskningsråd, Vetenskapsrådet, skall inrättas med stöd av lag. Vetenskapsrådets främsta uppgift skall vara att ge stöd till grundläggande forskning av högsta vetenskapliga kvalitet inom samtliga vetenskapsområden. Vetenskapsrådet skall överta de ansvarsområden som idag handhas av Forskningsrådsnämnden, Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet, Medicinska forskningsrådet, Naturvetenskapliga forskningsrådet och Teknikvetenskapliga forskningsrådet, och de nämnda myndigheterna skall avvecklas. Fler än hälften av ledamöterna i Vetenskapsrådets styrelse skall utses av representanter för forskarsamhället.

Regeringens bedömning: Inom Vetenskapsrådet bör det finnas ämnesråd för forskningsfinansiering inom vissa ämnesområden. Tre ämnesråd bör inrättas inom Vetenskapsrådet: ett för humaniora-samhällsvetenskap, ett för medicin och ett för natur- och teknikvetenskap. Ämnesråden bör inom givna ramar besluta om medelsfördelning inom sina verksamhetsområden. Om Vetenskapsrådet har utfärdat riktlinjer för ämnesrådets medelsfördelning eller för satsningar på forskningsområden av särskild betydelse, bör dessa riktlinjer följas av ämnesråden. Fler än hälften av ledamöterna i ämnesråden bör utses av representanter för forskarsamhället.

Vetenskapsrådet, inrättas under Utbildningsdepartementet med huvuduppgiften att stödja grundläggande forskning vid universitet och högskolor. Vetenskapsrådet övertar uppgifter och ansvarsområden från Forskningsrådsnämnden (FRN), Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR), Medicinska forskningsrådet (MFR), Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR), Teknikvetenskapliga forskningsrådet (TFR) och Polarforskningssekretariatet. Dessa myndigheter avvecklas. Vetenskapsrådet övertar också en del av Skogs- och jordbrukets forskningsråds (SJFR) uppgifter samt del av den rymdforskning som idag finansieras av Rymdstyrelsen. Inom Vetenskapsrådet inrättas tre ämnesråd med ansvar för områdena humaniora – samhällsvetenskap, medicin respektive teknik – naturvetenskap. Vetenskapsrådets styrelse utses av regeringen och består av högst elva ledamöter inklusive ordföranden. Tre styrelseledamöter nomineras av ämnesråden, tre ledamöter nomineras av Kungl. Vetenskapsakademien, Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien respektive Vitterhetsakademien. Vetenskapsrådets chef utses av regeringen och är ledamot i styrelsen. Ämnesrådets styrelse utses av Vetenskapsrådet efter förslag som framkommit genom val med elektorsförfarande.

Remissinstanserna: Nästan alla instanser är i huvudsak positiva till förslaget om ett vetenskapsråd. HSFR, MFR, NFR och TFR påtalar dock bl.a. att ansvarsfördelningen mellan vetenskapsrådet och de däri ingående ämnesråden är oklar. Forskningsråden betonar också vikten av

forskarmajoritet i vetenskapsrådet och i ämnesråden. Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) betonar att företrädare för alla vetenskapsområden måste få plats i vetenskapsrådets styrelse. Industriförbundet vill betona vikten av att rådets styrelse måste bestå även av ledamöter med kunskap om näringslivets och övriga samhällets forskningsbehov. Industrikommittén anser att det är viktigt att vetenskapsrådet också samverkar med industrin och andra delar av det omgivande samhället.

Högskoleverket och Sveriges universitetslärarförbund (SULF) är kritiska till att inrätta ett gemensamt ämnesråd för naturvetenskap-teknik inom Vetenskapsrådet eftersom detta avviker från den modell för resursfördelning som tillämpas för forskningsanslagen till universitet och högskolor. Nationella sekretariatet för genusforskning menar att genusforskningen bör hanteras även av ämnesråden för medicin samt naturvetenskap-teknik.

Negativa till förslaget om ett vetenskapsråd är främst SULF och FRN. SULF vill värna mångfalden i forskningssystemet och FRN ifrågasätter arbetsgruppens problemanalys och är tveksamma till om lösningen på problemen verkligen ligger i en omorganisation av de forskningsfinansierande myndigheterna. FRN menar att om den nya organisationen ändå genomförs så är det rimligt att tidigare FRN-områden hålls ihop på en övergripande nivå i rådet.

Bakgrund: Dagens forskningsrådsorganisation under Utbildningsdepartementet har funnits sedan 1977 men vissa delar av organisationen har i olika former funnits under flera decennier. Den år 1972 tillsatta Forskningsrådsutredningen lade 1975 fram ett förslag som utgjorde grunden för den nuvarande organisationen och HSFR, MFR, NFR och FRN skapades. TFR inrättades år 1990 under dåvarande Industridepartementet och överfördes år 1993 till Utbildningsdepartementet.

Forskningsråden under Utbildningsdepartementet skall enligt förordningen (1996:648) med instruktion för forskningsråden inom Utbildningsdepartementets verksamhetsområde vart och ett inom sitt verksamhetsområde främja och stödja vetenskapligt betydelsefull forskning (2§). I instruktionen finns också angivet att råden skall undersöka vilka forskningsbehov som är angelägna inom olika forsknings- och samhällsområden och ta initiativ till och främja forskning som behövs för att tillgodose sådana behov (3 §). I förordningen (1996:650) med instruktion för Forskningsrådsnämnden anges att nämnden skall ta initiativ till och stödja forskning främst inom områden som är angelägna från samhällets synpunkt (1 §).

Framtidens forskning ställer ökade krav på mångvetenskapligt samarbete över ämnesgränser, kraftsamling och förmåga till omprioritering, vilket den nuvarande forskningsrådsorganisationen har svårigheter att uppfylla på ett tillfredsställande sätt.

Bristen på ett djupgående samarbete inom den nuvarande organisationen har medfört svårigheter att åstadkomma goda villkor för tvär- och mångvetenskaplig forskning, såväl rådsövergripande som inom enskilda forskningsråd. Den samverkansgrupp mellan forskningsråden

som har till uppgift att verka för jämställdhet, tvärvetenskap och genusforskning har gjort värdefulla insatser, men har visat sig sakna verktyg för att uppnå mer genomgripande resultat. Då dagens forskning utvecklas mot allt mer komplexa strukturer, som i allt större omfattning kräver samarbete över traditionella ämnesgränser, är det nödvändigt att skapa en ny, verkligt effektiv, organisation som kan främja såväl mång- som tvärvetenskaplig forskning.

Enligt regeringens mening har de nuvarande forskningsråden och FRN lyckats väl med avseende på kvalitetsaspekten inom forskningen. En lång rad utvärderingar visar att svensk forskning håller en generellt god kvalitet och är världsledande inom vissa områden. Emellertid finns det också vissa tecken på strukturella svagheter i systemet: föryngring och förnyelse ges inte alltid tillräckligt utrymme.

Nyskapande forskning kan sakna möjlighet till finansiering p.g.a. en alltför låg benägenhet till risktagande hos forskningsfinansiärerna. Ett anslag från forskningsråden täcker dessutom ofta endast en liten del av ett forskningsprojekt och förutsätter medfinansiering, ofta från ett flertal olika finansieringskällor. Detta kan delvis ha sin bakgrund i en ökning av forskarnas antal samtidigt som besparingar genomförts på anslagen till både forskningsråd och universitet och högskolor, men det pekar även på ett behov av förändrade arbetsätt hos forskningsråden. Det finns behov av förbättrade möjligheter till kraftsamling kring stora uppgifter och nya forskningsområden. Det är önskvärt att skapa möjlighet till satsningar på forskningsprojekt inom icke etablerade områden med potential att ge banbrytande resultat.

Forskningsråden har allt mer anlits av regeringen som rådgivande i olika forskningsfrågor. Detta har varit av stor betydelse men har hämmats av den splittrade organisationen och avsaknaden av tydliga mål för analys- och rådgivningsverksamhet. Även detta är ett skäl för en förändrad organisation. Administrativt innebär dessutom en sammanslagning av fem myndigheter att effektiviseringsvinster kan uppnås.

Skälen för regeringens förslag och bedömning:

Vetenskapsrådet

Regeringen föreslår mot ovan angivna bakgrund att ett nytt forskningsråd, benämnt Vetenskapsrådet, inrättas. Vetenskapsrådets främsta uppgift skall vara att stödja grundläggande, nyfikenhetsbaserad forskning av högsta vetenskapliga kvalitet inom samtliga vetenskapsområden. Vetenskapsrådet skall ges denna renodlat kvalitetsfrämjande uppgift eftersom den fria, nyfikenhetsbaserade forskningen har en central roll som grund för annan forskning. Det är svårt att förutse vilken forskning som på lång sikt kommer att vara till stor nytta för samhället – oavsett om med nytta avses direkta problemlösningar eller en allmän kunskapsuppbyggnad. Det är därför nödvändigt att främja en stark och högkvalitativ nyfikenhetsbaserad forskning.

Som huvudprincip gäller att myndigheter under regeringen inte bör inrättas med stöd av lag. Ett undantag bör dock göras beträffande Vetenskapsrådet. Enligt regeringens uppfattning är det av yttersta vikt att den nya forskningsfinansierande myndigheten, som är inriktad mot den fria, nyfikenhetsbaserade grundforskningen inom främst universitet och högskolor, ges en fast grundstruktur. För denna forskning och forskningsfinansiering, som är av unik och nationell betydelse, är det likaså av yttersta vikt att arbetets integritet skall kunna värnas i ett långsiktigt perspektiv. Av dessa skäl anser regeringen att riksdagen bör besluta om att inrätta Vetenskapsrådet.

Vetenskapsrådet skall överta de ansvarsområden som idag handhas av FRN, HSFR, MFR, NFR och TFR. Till följd härav skall dessa myndigheter avvecklas. Fler än hälften av ledamöterna i Vetenskapsrådets styrelse skall utses av forskarsamhället och övriga ledamöter skall utses av regeringen.

Vetenskapsrådet bör enligt regeringens bedömning härutöver ha bl.a. följande uppgifter och ansvarsområden. Rådet bör ansvara för forskning inom humaniora inklusive konst, samhällsvetenskap, religionsvetenskap, rättsvetenskap, medicin inklusive vårdvetenskap, odontologi och farmaci, naturvetenskap, matematik och teknikvetenskap. Inom Vetenskapsrådet bör därför inrättas ämnesavgränsade ämnesråd med ansvar för medelsfördelningen till projekt, anställningar för forskningsverksamhet m.m. (se nedan). Om statsmakterna bedömer att det finns behov av att säkerställa att forskning bedrivs inom områden som är av nationellt intresse kan Vetenskapsrådet ges särskilda uppdrag.

Andra uppgifter är finansiering av dyrbar vetenskaplig utrustning, nationella och internationella forskningsanläggningar, högpresterande datorsystem och longitudinella databaser inom det samhällsvetenskapliga området. Vissa av dessa uppgifter kan omfatta forskning som stöds av andra forskningsfinansiärer. Ytterligare en uppgift för Vetenskapsrådet är vetenskaplig planering av polarforskningsexpeditioner.

Ett nära samarbete bör utvecklas med Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete (Sida) bl.a. angående Sida:s forskningsstöd till svenska institutioner för allmän kompetensuppbyggnad. Även med Rymdstyrelsen bör ett närmare samarbete utvecklas beträffande de grundläggande delarna av rymdforskningen. Vidare bör samarbete ske på lämpliga områden mellan Sveriges Geologiska Undersökning (SGU) och Vetenskapsrådet.

Regeringen bedömer att Vetenskapsrådet härutöver bör åläggas följande uppgifter av mer övergripande karaktär. Vetenskapsrådet bör ha ett särskilt ansvar för att i ett internationellt perspektiv upprätthålla kvaliteten på den svenska forskningen och främja förnyelse och rörlighet inom forskningen. Av detta följer att Vetenskapsrådet, på eget initiativ eller tillsammans med ämnesråden, kontinuerligt genom internationella utvärderingar bör undersöka kvaliteten inom forskningen och vidta adekvata åtgärder till följd av utvärderingarnas resultat. Rådet bör även ha ett nationellt ansvar för att i samverkan med universitet och högskolor åstadkomma en effektiv profilering av forskningen samt för

att skapa goda forskningsmiljöer för den svenska forskningen. Genom den grundläggande fria forskningens betydelse som bas för annan kunskapsutveckling kommer Vetenskapsrådet att utgöra kärnan i den nya forskningsfinansieringsorganisationen och vara av stor betydelse för utvecklingen inom alla samhällssektorer och politikområden.

En angelägen uppgift för Vetenskapsrådet är att ansvara för övergripande policyfrågor rörande hela dess verksamhetsområde. Rådet bör kraftfullt verka för förnyelse inom den svenska forskningen. I detta ligger att med olika medel verka för flexibilitet i systemet, bl.a. genom omprioriteringar inom och mellan ämnesråden så att nya forskningsinriktningar och unga forskare kan ges stöd. Det är emellertid angeläget att sådana prioriteringar har sin grund i diskussioner inom de ämnesråd som skall finnas inom Vetenskapsrådet och sker i en nära dialog med ämnesråden. Rådet bör även kunna stödja sådan icke etablerad forskning som har en stor potential att vara nyskapande – d.v.s. att stödja riskprojekt i större utsträckning än vad som sker i dagens forskningssystem.

Ytterligare en viktig uppgift för Vetenskapsrådet är att ta initiativ till och åstadkomma kraftsamling kring vissa breda forskningssatsningar. Rådet bör härvid kunna ge ett kraftfullt stöd till forskargrupper med särskild kompetens. Detta kan avse satsningar inom det egna verksamhetsområdet men lika angeläget är att rådet i samverkan med andra forskningsfinansiärer, såväl statliga som privata, verkar för breda forskningsprogram som spänner över gränserna mellan olika forskningsfinansiärer och belyser helheten i angelägna frågeställningar. Vetenskapsrådet bör disponera egna medel för dessa insatser, men bör även kunna åstadkomma övergripande satsningar genom ämnesråden. I de fall det ordinarie myndighetssamarbetet behöver förstärkas bör Vetenskapsrådet, främst genom Forskningsforum, ta initiativ till samverkan inom hela forskningssystemet (se avsnitt 6.1).

En angelägen uppgift för rådet är att ta initiativ till mång- eller tvärvetenskapliga satsningar över ämnesgränserna. Detta kan avse såväl större programinsatser som stöds direkt av Vetenskapsrådet som genom samverkan mellan ämnesråden. Rådet bör verka för att genusperspektivet får ett stort genomslag i forskningen. Genusperspektivet berikar forskningen och höjer dess kvalitet. Rådet bör också aktivt arbeta med forskningsetiska frågor samt verka för jämställdhet inom samtliga sina forskningsområden.

En viktig del i rådets policyarbete är forskningspolitiska analyser och rådgivning till regeringen i forskningsfrågor. Rådet bör lägga stor vikt vid sådant utredningsarbete, som även ger stöd till den egna verksamheten. Rådet bör ha förmåga till analyser och överblick samt medverka i beställning av forskningsstatistik.

Vetenskapsrådet skall vidare svara för forskningsinformation. Rådet skall ges ett nationellt ansvar för systematisk, strukturerad och översiktlig forskningsinformation. Detta kompletterar universitetens och högskolornas, de centrala museernas, övriga myndigheters och de enskilda forskarnas ansvar för informationsspridning. Det är angeläget att en bredare publik får kunskap om den forskning som bedrivs utifrån

forskarnas egna prioriteringar. I detta ingår bl.a. metodutveckling för forskningsinformation, debatt om och popularisering av forskning och forskningsinsatser till ungdomar och skolor, vetenskapsteater m.m. Vetenskapsrådet övertar både det arbete som bedrivits av FRN samt vissa uppgifter från Högskoleverket (SAFARI-projektet). Vetenskapsrådet bör även nyttja ämnesrådets kompetens i arbetet med forskningsinformation.

Den allt starkare internationaliseringen ställer höga krav på diskussion om internationella frågeställningar i ett ämnesövergripande sammanhang. Många viktiga frågeställningar måste givetvis diskuteras och behandlas inom det enskilda ämnesrådet – t.ex. den vetenskapliga prioriteringen av olika internationella insatser - men vissa strategiska frågor bör med fördel kunna diskuteras i ett ämnesövergripande sammanhang. Likaså kan Sveriges medverkan i EU och andra internationella organ, t. ex. European Science Foundation, stärkas av en för ämnesråden samlad representation från Vetenskapsrådet.

Ämnesråden

Inom Vetenskapsrådet avser regeringen att inrätta ämnesråd med ansvar för att främja och stödja forskning av högsta vetenskapliga kvalitet inom sina verksamhetsområden. Ämnesråden kommer att ha en central roll i det forskningsfinansierande systemet genom den breda kompetens inom respektive ämnesområde som där kommer att finnas samlad. Ämnesråden bör, inom de ekonomiska ramar som statsmakterna kommer att ange, besluta om medelsfördelning till forskningsprojekt och finansiering av anställningar för forskningsverksamhet inom sina respektive verksamhetsområden. Om Vetenskapsrådet har utfärdat riktlinjer för denna medelsfördelning eller för satsningar på forskningsområden som bedöms vara av särskild betydelse, skall dessa riktlinjer följas av ämnesråden. Vetenskapsrådet kan delegera uppgifter till ämnesråden.

När Vetenskapsrådet anser att det finns behov av samverkan mellan ämnesråden eller mellan ämnesråd och andra organ på forskningsområdet, bör Vetenskapsrådet kunna initiera sådan samverkan. Regeringen förutsätter att initiativ till samverkan även tas av ämnesråden. Enligt regeringens mening bör sådan samverkan åstadkommas för att på bästa sätt ge stöd till breda forskningssatsningar och gränsöverskridande forskning.

I ämnesrådets arbetsuppgifter bör även ligga att tillsammans med universitet och högskolor bevaka den svenska och internationella forskningens utveckling och bygga upp svensk forskning inom områden av särskild betydelse. Strategiska avvägningar inom ansvarsområdet är en angelägen uppgift för ämnesråden.

Ämnesråden bör lämna förslag till Vetenskapsrådet avseende sina verksamhetsområden inför Vetenskapsrådets framställningar till regeringen i form av budgetunderlag, forskningsstrategier m.m.

Regeringen avser att inrätta tre ämnesråd med ansvar för humaniora - samhällsvetenskap, medicin respektive natur- och teknikvetenskap.

Regeringen anser att det finns skäl att föra samman naturvetenskap och teknikvetenskap i ett gemensamt ämnesråd. Det finns tydliga beröringspunkter mellan forskningen inom dessa två områden och möjligheterna till korsbefruktnings och samarbete bör öka väsentligt genom en sammanslagning, samtidigt som riskerna för dubbelarbete minskar. Motsvarande indelning finns även vid vissa universitet där naturvetenskap och teknikvetenskap sammanförts organisatoriskt.

Ämnesrådet för humaniora-samhällsvetenskap bör ansvara för forskning inom humaniora inklusive konst och samhällsvetenskap, religionsvetenskap och rättsvetenskap.

Ämnesrådet för medicin bör ansvara för medicinsk forskning inklusive vårdvetenskap, odontologi och farmaci.

Ämnesrådet för natur- och teknikvetenskap bör ansvara för forskning inom naturvetenskap, matematik och teknikvetenskap.

Regeringen återkommer till forskningsfrågor inom det utbildningsvetenskapliga området i en kommande proposition.

Styrelser

Vetenskapsrådets styrelse bör bestå av tretton ledamöter, inklusive ordförande och rådets chef. Åtta av ledamöterna bör ha hög vetenskaplig kompetens inom rådets ansvarsområde och utses av forskarsamhället genom ett förfarande med elektorsval. Styrelsens sammansättning bör avspegla bredden i verksamheten. Övriga ledamöter utses av regeringen och bör vara väl förtrogna med samhällets och näringslivets kunskapsbehov. Ledamöterna utses för en period om tre år med möjlighet till förlängning under högst tre år. Vetenskapsrådets chef bör ha hög vetenskaplig kompetens och utses av regeringen. Ämnesråden bör bestå av elva ledamöter inklusive ordföranden. Fyra ledamöter inklusive ordföranden bör utses av regeringen och sju ledamöter utses av forskarsamhället genom ett förfarande med elektorsval. Ledamöterna utses för en period om tre år med möjlighet till förlängning under högst tre år. Regeringen anser att det är angeläget att uppnå en jämn könsfördelning i samtliga styrelser. Vid respektive ämnesråd bör finnas en av styrelsen utsedd huvudsekreterare med hög vetenskaplig kompetens. Huvudsekreteraren utses för en tid av maximalt sex år, är föredragande i styrelsen och vetenskapligt ansvarig för forskningsrådets verksamhet.

Organisatoriska frågor

Riksdagen anvisar efter förslag av regeringen anslag till Vetenskapsrådet. Inom denna ram anges minsta anslagsbelopp till vart och ett av ämnesråden. Statsmakternas fördelning mellan ämnesråden bör baseras på förslag av Vetenskapsrådet. Inom ramen för de totala resurserna bör Vetenskapsrådet även disponera egna resurser av

betydande storlek. Av de totala resurserna bör dock ämnesrådets andel utgöra den väsentligt större delen.

Vetenskapsrådet har det samlade ansvaret för myndighetens verksamhet, ekonomi, personal och administration. Vetenskapsrådets, och därmed ämnesrådets, verksamhet bör organiseras i en sammanhållen, gemensam kansliorganisation i syfte att erhålla en slagkraftig och kostnadseffektiv organisation. Vetenskapsrådet bör besluta om den närmare organisationen av sina uppgifter, vilka ibland är gemensamma för de olika ämnesråden. Rådet bör i samband med nyrekrytering eftersträva en hög andel personal med forskarutbildning. Vetenskapsrådet inrättas under Utbildningsdepartementet.

5.3 Ett forskningsråd för sociala frågor och arbetsliv

Regeringens förslag: Socialvetenskapliga forskningsrådet skall avvecklas. Även Rådet för arbetslivsforskning skall avvecklas (jfr avsnitt 5.5).

Regeringens bedömning: Ett områdesinriktat forskningsråd för sociala frågor och arbetsliv bör inrättas. Rådet bör överta de ansvarsområden som handhas av Socialvetenskapliga forskningsrådet och delar av de ansvarsområden som handhas av Rådet för arbetslivsforskning. Fler än hälften av ledamöterna i forskningsrådets styrelse bör utses av representanter för forskarsamhället.

Arbetsgruppens förslag: Ett områdesorienterat forskningsråd för sociala frågor och arbetsliv inrättas. Forskningsrådets huvuduppgift skall vara att stödja forskning vid universitet, högskolor och forskningsinstitut. Forskningen skall bidra till sektoriella utvecklingsmål, skapa samband och samarbete mellan forskningsutförare och användare av forskningsresultat samt utveckla forskningskompetensen och främja internationellt samarbete inom området.

Forskningsrådet skall svara för forskningsstöd vad gäller sociala frågor, social utveckling, hälsa, vård, handikapp, social omsorg, åldrande, rehabilitering, missbruk, etniska frågor, arbetsliv och arbetsmiljö. Forskningsrådet övertar uppgifter från Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) och från Rådet för arbetslivsforskning (RALF) utom de uppgifter som avser inre arbetsorganisation i företag som föreslås övertas av en myndighet för teknisk utveckling, kommunikation och bebyggelse. Arbetslivsinstitutets (ALI) forskningsstödande uppgifter överförs till forskningsrådet för sociala frågor och arbetsliv. Rådets styrelse tillsätts av regeringen.

Remissinstanserna: Industriförbundet, SFR, och Riksförsäkringsverket (RFV) är tydligt positiva till arbetsgruppens förslag. SFR anser att det är rimligt att föra samman den sociala forskningen, delar av arbetslivsforskningen och forskning om folkhälsa i samma forskningsråd. RFV ser positivt på det nya rådets vidgade

uppdrag och anser att det väl svarar mot de kunskapsbehov som verket identifierat tillsammans med Socialstyrelsen och Folkhälsoinstitutet.

ALI, RALF, Landsorganisationen (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Sveriges Akademikers centralorganisation (SACO), Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Industrikommittén och Industrial Research Institutes in Sweden/Institutet för Livsmedel och Bioteknik (IRIS/SIK) varnar för de negativa effekterna av att dela upp arbetslivsforskningen och förordar att denna hålls samman inom den föreslagna FoU-myndigheten. SAF betonar att åtminstone de arbetsorganisatoriska frågorna måste föras till FoU-myndigheten. SACO tar emellertid inte definitiv ställning i organisationsfrågan och ser kopplingar mellan delar av arbetslivsforskningen och folkhälsoområdet.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Det offentliga stödet till forskning och utveckling som rör arbetslivet är förhållandevis stort i Sverige, vilket avspeglar samhällets ambitioner för sektorn och behov av kunskapsunderlag. RALF fördelar en stor del av detta offentliga stöd. Den forskning och utveckling med anslutande kunskapsförmedling som rådet finansierar skall främja en långsiktig kunskapsuppbyggnad och kompetensutveckling för arbetslivssektorn. Den skall också bidra till utvecklingen av en god arbetsmiljö, en effektiv arbetsorganisation och en arbetsmarknad tillgänglig för alla.

SFR stödjer forskning på det sociala området som syftar till att öka kunskapen om och förståelsen för sociala förhållanden och processer. Forskningens resultat skall skapa en grund för det offentliga samtalet och ge underlag för problemlösning och vägval som hänger samman med en socialt hållbar utveckling. Detta innebär att forskningsansatserna behöver vara breda och långsiktigt inriktade, ofta med en longitudinell uppläggning.

Det finns flera beröringspunkter mellan ansvarsområdena för SFR och RALF. Ett antal angelägna kunskapsområden som rör arbetsmiljö, arbetsliv och arbetsmarknad innefattar frågor som hör nära samman med den socialvetenskapliga forskning som idag bedrivs med stöd av SFR. Beröringspunkterna mellan rådets ansvarsområden kan illustreras av att forskare ibland söker medel för samma projekt hos båda råden.

Regeringen bedömer att både den socialvetenskapliga forskningen och kunskapsuppbyggnaden i vissa frågor som rör arbetsliv och arbetsmarknad skulle kunna berikas genom att hanteras av samma forskningsråd. Regeringens bedömning innebär därför att ett nytt gemensamt forskningsråd för sociala frågor och arbetsliv bör inrättas. Rådet övertar SFR:s ansvarsområde och delar av RALF:s ansvarsområde. SFR avvecklas därmed. Ett sådant sammanhållet råd har bättre förutsättningar att kraftsamla och prioritera sina insatser till olika områden som idag och i framtiden formar människors sociala och ekonomiska villkor.

RALF:s nuvarande ansvarsområde innefattar också kunskapsområden av betydelse ur ett innovationsperspektiv och för en hållbar tillväxt. Regeringens bedömning i avsnitt 5.5 innebär därför att delar av ansvaret

för FoU om arbetsliv och arbetsmarknad skall föras till den FoU-myndighet som inrättas under Näringsdepartementet.

Regeringen anser att rådet för sociala frågor och arbetsliv bör inrättas under Socialdepartementet. Socialdepartementet och Näringsdepartementet bör dock ha nära samråd vad gäller styrning och uppföljning av verksamheten vid rådet. Rådet bör också disponera anslag under både utgiftsområde 9 och 14.

Rådets ansvarsområde

Hela ansvarsområdet för SFR och delar av de ansvarsområden som handhas av RALF skall övertas av det nya forskningsrådet för sociala frågor och arbetsliv.

Rådet skall främja betydelsefull grundforskning och tillämpad forskning inom socialvetenskap, socialpolitik, familjepolitik och folkhälsovetenskap. Rådet övertar även det särskilda samordningsansvar som ålagts SFR vad gäller forskning om äldre, handikapp, socialvetenskaplig alkoholforskning samt internationell migration och etniska relationer. Rådet skall främja forskning om barns situation och uppväxtvillkor.

Rådet för sociala frågor och arbetsliv ges ett brett och framtidsinriktat uppdrag att bidra till kunskapsuppbyggnaden i frågor som rör arbetsliv och arbetsmarknad. Rådet bör bl.a. främja samhällsvetenskaplig forskning om arbetsmarknaden och dess funktionssätt samt forskning om arbetsmiljö och arbetsorganisation som bidrar till ett arbetsliv som är öppet för alla och präglas av jämställdhet, mångfald och möjligheter till inflytande och delaktighet. Regeringen vill betona vikten av att Sverige behåller och förstärker sin ledande position inom arbetslivsforskningen.

Samtidigt bör även FoU-myndigheten ges ett uppdrag i frågor som rör de kunskapsområden inom arbetsliv och arbetsmarknad som är av särskild betydelse ur ett innovationsperspektiv, se avsnitt 5.5. Den närmare ansvarsfördelningen mellan rådet för sociala frågor och arbetsliv och FoU-myndigheten bör preciseras av den organisationskommitté som regeringen avser att tillsätta i samband med bildandet av de nya myndigheterna. Regeringen förutsätter att uppdelningen mellan myndigheter inte utgör hinder för ett tvärvetenskapligt synsätt på de forskningsuppgifter som hänförs till respektive myndighet.

En viktig fråga inom den socialvetenskapliga forskningen är tillgången till databaser för longitudinell forskning. Ansvaret för dessa bör kunna ligga på det nya Vetenskapsrådet, vilket förutsätter att ett gott samarbete kan ske i dessa frågor med forskningsrådet för sociala frågor och arbetsliv.

Inom den forskning som rådet stöder är jämförande internationella perspektiv i ökad utsträckning önskvärda.

Forskningsrådet för sociala frågor och arbetsliv skall stödja forskning vid universitet och högskolor samt vid forskningsinstitut.

Rådet måste samverka med andra forskningsfinansiärer. Det är särskilt viktigt att rådet utvecklar en nära samverkan med den nya FoU-myndigheten. Myndigheterna måste gemensamt överblicka kunskapsutvecklingen i frågor som rör arbetslivets utveckling och fortlöpande fånga upp nya kunskapsbehov och nya forskningsfält.

Vidare är det viktigt att det nya rådet fortsätter att utveckla samverkan med dels myndigheter under Socialdepartementet som inom ramen för sina förvaltningsanslag finansierar forskning till stöd för den egna verksamheten, dels andra angränsande aktörer.

Det nya områdesinriktade rådet för sociala frågor och arbetsliv bör stödja forskning som uppfyller höga krav på vetenskaplig kvalitet och samtidigt har tydlig relevans för problem och utvecklingstendenser inom de samhällssektorer som berörs av rådets verksamhet. Regeringen finner det därför angeläget att det nya rådet utvecklar former för en fortsatt dialog där rådets intressenter inklusive arbetsmarknadens parter kan bidra till att formulera sektorsrelevanta forskningsproblem. För att forskningen skall ha hög relevans är det nödvändigt att den har hög vetenskaplig kvalitet och bedöms angelägen ur sektorns perspektiv. Rådet måste därför ha interna arbetsformer som underlättar en samlad bedömning och sammanvägning av vetenskaplig kvalitet och sektorsrelevans. En sådan samlad bedömning förutsätter att forskare och intressenter inom sektorn gemensamt och i ett sammanhang kan värdera forskningsproblem och forskningsprojekt. Det nya rådets styrelse liksom dess prioriteringskommittéer bör därför, såsom varit fallet med SFR, innehålla både forskare och intressenter inom sektorn.

Det nya forskningsrådet för sociala frågor och arbetsliv skall ha en god överblick över hur forskningen utvecklas, fortlöpande utvärdera kvalitet och identifiera brister i olika avseenden samt på olika sätt initiera och stödja angelägen forskning inom sitt ansvarsområde. Ett viktigt inslag är därvid att i samråd med andra berörda forskningsfinansiärer ta fram forskningsprogram som speglar angelägna forsknings- och utvecklingsbehov och som möjliggör slagkraftiga insatser. Rådet bör verka för att genusperspektivet, som har stor betydelse inom just dessa sektorer, får ett stort genomslag i forskningen. Genusperspektivet berikar forskningen och höjer dess kvalitet. Rådet skall även verka för jämställdhet mellan kvinnor och män inom forskningen.

Viktigt är att stimulera ökat svenskt deltagande i olika internationella sammanhang, bl.a. inom ramen för EU:s ramprogram för forskning. Rådet bör också vara representerat i European Science Foundation. Det nya forskningsrådet bör också kunna vara rådgivande till Sida när det gäller Sida:s stöd till forskning kring folkhälsa och social utveckling av särskild betydelse för utvecklingsländerna.

Stora krav på kunskapskommunikation skall ställas på det nya forskningsrådet för sociala frågor och arbetsliv. Det handlar inte bara

om att kunskaperna skall göras tillgängliga utan även om att resultat skyndsamt sprids, prövas och diskuteras i olika sammanhang för att de ska kunna påverka samhällsutvecklingen. Rådet skall därvid aktivt sammanställa hållbara resultat från forskningen och föra ut kunskaper till olika målgrupper i samhället. Det är angeläget att rådet hittar former för samverkan med kommunsektorn. Rådet skall också vara rådgivande i forskningsfrågor åt Regeringskansliet.

Styrelse

Det nya forskningsrådet skall ha en styrelse med tretton ledamöter. Sex av ledamöterna, däribland ordföranden, skall utses av regeringen. Övriga sju ledamöter utses av forskarsamhället genom ett förfarande med elektorval. Ledamöterna utses för en period om tre år med möjlighet till förlängning under högst tre år. Regeringen anser att det är angeläget att uppnå en jämn könsfördelning i styrelsen. Vid rådet skall finnas en av styrelsen utsedd huvudsekreterare med hög vetenskaplig kompetens. Huvudsekreteraren utses för en tid av maximalt sex år, är föredragande i styrelsen och vetenskapligt ansvarig för forskningsrådets verksamhet.

5.4 Ett forskningsråd för miljö, lantbruk och samhällsplanering

Regeringens förslag: Byggforskningsrådet och Skogs- och jordbrukets forskningsråd skall avvecklas.

Regeringens bedömning: Ett områdesinriktat forskningsråd för miljö, lantbruk och samhällsplanering bör inrättas. Rådet bör överta de ansvarsområden som handhas av Byggforskningsrådet och Skogs- och jordbrukets forskningsråd. Rådet bör även överta delar av Naturvårdsverkets forskningsuppgifter och forskningsanslag. Fler än hälften av ledamöterna i forskningsrådets styrelse skall utses av representanter för forskarsamhället.

Arbetsgruppens förslag: Ett områdesorienterat forskningsråd för miljö, lantbruk och naturresurser inrättas. Forskningsrådets huvuduppgift skall vara att stödja forskning vid universitet och högskolor och forskningsinstitut. Forskningen skall bidra till sektoriella utvecklingsmål, skapa samband och samarbete mellan forskningsutförare och användare av forskningsresultat samt utveckla forskningskompetensen och främja internationellt samarbete inom området.

Forskningsrådet skall svara för forskning om jord- och skogsbruk, fiske, rennäring och vilt, forskningsstöd till miljöeffektforskning, samhällsvetenskaplig miljöforskning, studier av resursutnyttjande samhällsplanering sett ur ett perspektiv av hållbar utveckling, forskning om avfall, återvinning och kretslopp, strålskydd, riskhantering samt meteorologisk forskning och klimatforskning. Myndigheten föreslås

överta Skogs- och jordbrukets forskningsråds (SJFR:s) verksamhet och viss del av Naturvårdsverkets och Jordbruksverkets forskning. Uppgifter inom SJFR som avser grundläggande forskning inom organismbiologi samt cellbiologi och kemi överförs till Vetenskapsrådet. Rådets styrelse tillsätts av regeringen.

Remissinstanserna: De remissinstanser som uttalar sig i frågan stödjer i huvudsak arbetsgruppens förslag. Några instanser, bl.a. SJFR, Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) och Kungl. skogs- och lantbruksakademien (KSLA) är kritiska till att föra över medel för grundforskning från SJFR till Vetenskapsrådet. SJFR anser att delar av anslagen till FRN och Energimyndigheten också bör föras till det nya rådet. Flera remissinstanser bl.a. KSLA, Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR), SJFR, SLU och Stiftelsen för vård- och allergiforskning (Vårdal) betonar att styrelsen för forskningsrådet bör ha forskarmajoritet. Naturvårdsverket efterlyser bl.a. ett synsätt där miljöfrågor integreras i kunskapsgenereringen hos i princip alla forskningsfinansiärer och menar att en sammanhållande finansiär för miljöforskningen bör pekas ut.

Bygghälsöversynsmyndigheten (BFR) vill inte dela på den problemorienterade forskning som rör plan-, bygg- och bostadssektorn och föredrar liksom Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA) att bebyggelsefrågorna i sin helhet förs till ett forskningsråd för bebyggelse och kommunikationer.

Kemikalieinspektionen och Institutet för miljömedicin vid Karolinska institutet betonar behovet av tillämpad forskning inom sina respektive områden och Kemikalieinspektionen menar att ansvariga miljömyndigheter bör ha egna anslag för att finansiera tillämpad forskning. Statens strålskyddsinstitut (SSI) påtalar att strålskyddsforskningen är mycket mer än miljöforskning och saknar nödvändig samordning och särskilda medel inom forskningsområdet.

Bakgrund: Den statligt finansierade lantbruksvetenskapliga forskningen erhåller idag huvuddelen av sina bidrag från SJFR. Mindre delar kommer från Statens jordbruksverk (SJV) och från forskningsråd och myndigheter såsom Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK), Energimyndigheten, Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR), Medicinska forskningsrådet (MFR) och Teknikvetenskapliga forskningsrådet (TFR).

Miljöforskning finansieras idag av Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (Mistra), Naturvårdsverket samt i viss utsträckning även av forskningsråden. Grundläggande miljöforskning som är relevant för de areella näringarna finansieras av SJFR, medan SJV finansierar åtgärdsinriktad miljöforskning och försöksverksamhet. Annan åtgärdsinriktad miljöforskning finansieras av sektorsforskningsorgan som NUTEK, Kommunikationsforskningsberedningen (KFB), BFR och Energimyndigheten som en del av sektorsansvaret. Forskning om planering, bygg- och fastighetsfrågor för en bättre byggd miljö finansieras idag av BFR.

EU:s forskningsprogram omfattar också lantbruksvetenskaplig forskning, miljöforskning och forskning med sikte på en hållbar utveckling, kulturarv och byggd miljö.

Skälen för regeringens förslag och bedömning:

Sverige har högt ställda mål för arbetet med en omställning till ett hållbart samhälle. Med detta avses en utveckling som tillfredställer dagens behov utan att riskera kommande generationers möjligheter till goda framtidsutsikter och en god livskvalitet. Ett uthålligt samhälle innefattar såväl ekologiska som sociala och ekonomiska dimensioner, varför många politikområden berörs av strävan mot en hållbar utveckling och forskningen kan här ge viktiga bidrag med kvalificerade beslutsunderlag.

En betydelsefull roll spelas av miljöforskningen, dvs forskning som syftar till att minska, eliminera eller förebygga miljöstörningar. En annan viktig roll har forskning kring hur de areella näringarna skall kunna bidra till samhällets miljöanpassning och en ekologiskt hållbar utveckling. Även utvecklingen inom planering, bygg- och förvaltningssektorn har stor betydelse för utvecklingen mot ett ekologiskt hållbart samhälle. Eftersom samhällets organisation och vår livsstil är de yttersta orsakerna till miljöproblemen måste de underliggande ekonomiska, politiska och sociala mekanismerna kunna förstås och påverkas om miljöproblemen ska kunna lösas. Forskningen måste omfatta ett brett spektrum, från studier av naturvetenskapliga processer och miljöanpassad teknik till forskning om samhällsplanering, ekonomi och sociala frågor. Kraftfulla, ofta tvärvetenskapliga insatser krävs på grund av frågornas komplexa natur. En internationellt högklassig miljöforskning är nödvändig som underlag för det internationella miljöarbetet och för att Sverige även i fortsättningen ska kunna påverka miljöfrågorna i ett internationellt sammanhang.

Miljöforskning omfattar såväl insatser av grundforskningskaraktär som forskning som direkt syftar till att lösa specifika problem. Den grundläggande, nyfikenhetsstyrda forskningen ger en kunskapsbas som är nödvändig för förmågan att förstå och lösa olika uppkommande problem. Den del av miljöforskningen som är direkt problemorienterad är avgörande för samhällets möjlighet att påverka utvecklingen i positiv riktning.

Miljöforskningen har under senare tid till stor del ändrat karaktär och inriktas alltmer på samhällets omställning till en hållbar utveckling. Detta innebär att forskningen innefattar förutom naturvetenskapliga och tekniska frågeställningar även sociala, kulturella och ekonomiska aspekter.

Den forskning som stöds av BFR syftar till att främja den byggda miljöns långsiktiga hållbarhet och kvalitet och till att underlätta omställningen till ett ekologiskt hållbart samhälle. Inom alla forskningsprogram som BFR finansierar finns forskning som rör de tekniska, ekonomiska och sociala förutsättningarna för en ekologiskt hållbar byggd miljö. Hållbarhetsaspekterna berör t.ex samhällsplaneringen, infrastrukturfrågorna och energisystemen. Det är

enligt regeringens mening också viktigt att forskningen ger bidrag till den bostadspolitiska utvecklingen.

Den lantbruksvetenskapliga forskningen, som idag främst stöds av SJFR, omfattar hela skalan från långsiktig forskarinitierad grundforskning - nyfikenhetsforskning - till mera kortsiktig åtgärdsinriktad forskning och har stor betydelse för samhälle och näringsliv. Den är viktig för de areella näringarnas utveckling och konkurrenskraft liksom för hela samhällets omställning till ekologisk hållbarhet. Vidare behövs den som kunskapsstöd för en rad politikområden, inte minst inom EU- arbetet. Sverige har en drivande roll inom flera områden som t.ex. djurskydd, djurhälsa, livsmedelskvalitet, säkra livsmedel, sektorsintegrering av miljömål etc. Politiska mål för ekologiskt lantbruk och landsbygdsutveckling kräver också forskningsinsatser. Som ett uttryck för sektorsintegreringen av ansvaret för miljön har miljöforskningen under lång tid varit en viktig del av den lantbruksvetenskapliga forskningen.

Ekonomiskt bärkraftiga areella näringar har stor betydelse för samhällsekonomi, sysselsättning och regional utveckling. Betydande forsknings- och utvecklingsinsatser är nödvändiga för skogs- och livsmedelssektorernas kompetensförsörjning, utveckling och konkurrenskraft. De genombrott som nu sker inom forskning om arvmassan förväntas medföra väsentligt ändrade förutsättningar för de areella näringarna, som därmed kan få en allt större betydelse i den totala samhällsekonomin. Detta förutsätter dock att exploateringen av kunskaperna kan förenas med högt ställda hälso- och miljökrav, liksom etiska krav. Det är viktigt att få till stånd forskning även inom områden som av företagen inte bedöms som kommersiellt intressanta, t.ex. ekologiskt hållbara produktionssystem och växtförädling för nordiska behov och även för u-ländernas behov.

I dagens samhälle svarar de gröna näringarna inte bara för människors mest grundläggande behov. Jordbruket, skogsbruket och städernas grönområden är idag i hög grad en förutsättning för vad människor uppfattar som ett gott liv och därigenom även för deras psykiska hälsa. Även områden som fritid och rekreation ställer krav på forskning och kunskapsuppbyggnad.

Forskning om ett hållbart samhälle är ett högt prioriterat område där det ställs höga krav på att kunna kraftsamla kring särskilt viktiga frågor och därmed skapa möjlighet till omprioriteringar. Snabba förändringar i omvärlden och nya uppkommande problemställningar skapar ett ökat behov av flexibilitet. Den nuvarande myndighetsorganisationen saknar emellertid en stark aktör som kan utgöra basen för långsiktig forskning om ett hållbart samhälle.

Enligt regeringens mening bör ett områdesinriktat forskningsråd för miljö, lantbruk och samhällsplanering inrättas. Den forskning som idag stöds av SJFR, BFR och Naturvårdsverket har många och viktiga beröringspunkter genom inriktningen mot ett hållbart samhälle. Detta förhållande motiverar att nämnda forskning förs samman i ett nytt områdesinriktat forskningsråd. På detta sätt samlas stora delar av forskningen till stöd för ett ekologiskt hållbart samhälle i en myndighet.

Enligt regeringens mening skapas därmed bättre förutsättningar för kraftfulla och allsidiga forskningsinsatser med ett helhetsperspektiv. SJFR och BFR avvecklas därmed. Delar av BFR:s nuvarande ansvarsområde har dock nära koppling till forskningsområden som den nya FoU-myndigheten kommer att ansvara för, framförallt med avseende på delar av KFB:s nuvarande forskning. Ett nära samarbete mellan forskningsrådet och FoU-myndigheten i dessa frågor är därför av största vikt.

Forskningsrådet bör också överta ansvaret för viss forskning från Naturvårdsverket. Exakt vilka forskningsuppdrag forskningsrådet skall ta över kräver vidare överväganden av den organisationskommitté som kommer att tillsättas. Vägledande för kommitténs arbete bör vara att forskningsrådet huvudsakligen skall ansvara för forskning som syftar till långsiktig kunskapsuppbyggnad inom de aktuella områdena, medan Naturvårdsverket svarar för forskning till stöd för sin verksamhet.

Rådet skall vid universitet, högskolor och forskningsinstitut stödja högkvalitativ forskning av relevans för berörda samhällssektorer. Rådets viktigaste ansvarsområde skall vara lantbruksvetenskaplig forskning, miljöforskning och forskning för en ekologiskt hållbar utveckling. Forskningen skall syfta till att öka kunskaperna om de biologiska naturresurserna och mark- och vattenresurserna, samhällets hållbara nyttjande av naturresurser, samhällsplanering, bygg- och förvaltningsfrågor, boendefrågor samt miljöfrågor. Forskningen skall bidra till sektoriella utvecklingsmål samt skapa samband och samarbete mellan forskningsutövare och användare av forskningsresultat. Forskningen kommer också att vara av stor betydelse för internationellt samarbete inom området.

Ansvaret för livsmedelsforskningen respektive skoglig och skogsindustriell forskning bör fördelas mellan forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering och FoU-myndigheten. Denna forskning har en mycket komplex karaktär och omfattar frågeställningar över hela kedjan från råvaruproduktion till konsument eller slutanvändare. Principen för ansvarsfördelningen inom dessa områden bör i huvudsak vara att forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering skall ha ansvaret för forskning inom kedjan från råvara till initial förädling, medan FoU-myndighetens ansvarsområde fokuseras kring vidareförädling av råvaran. För att säkerställa ett helhetsperspektiv blir samordning av forskningsrådets och FoU-myndighetens aktiviteter och satsningar av central betydelse och dessa båda myndigheter bör ha ett ansvar för att forskningsinsatserna inom skogs- och livsmedelssektorerna, och som finansieras av dessa myndigheter, samordnas.

Den forskning som kommer att finansieras av det föreslagna rådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering blir av stor betydelse för kunskapsutvecklingen inom både Jordbruksdepartementets och Miljödepartementets verksamhetsområden, men även för Näringsdepartementet främst vad avser skogsbruk, skogsindustri och livsmedelsindustri samt för Kulturdepartementet vad avser arkitektur- och kulturmiljövården. Framförallt Miljödepartementet och

Jordbruksdepartementet bör i samråd ansvara för styrning och uppföljning av rådets verksamhet. Det kan vara lämpligt att forskningsrådet får disponera anslag inom flera utgiftsområden. För att skapa en tydlig ansvarsstruktur bör ett departement vara huvudansvarigt för det nya rådet och regeringen anser att forskningsrådet skall inrättas under Miljödepartementet.

Rådets ansvarsområden och uppgifter

Forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering skall svara för grundläggande forskning på initiativ av forskare och för program där samhällsrelevansen står i centrum. Rådet skall främja forskning för en ekologiskt hållbar utveckling och utveckla kunskaperna om de biologiska naturresurserna och mark- och vattenresurserna samt samhällets hållbara nyttjande av dessa resurser.

Forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering skall svara för stöd till forskning inom följande områden:

- jordbruk, veterinärmedicin, livsmedelsvetenskap, skogsbruk och skogsråvarans initiala förädling, hortikultur, landskapsplanering, fiske, vattenbruk och rennäring,
- samhällets omställning till en ekologiskt hållbar utveckling,
- naturresursutnyttjande, materialflöden och kretslopp,
- samhällsplanering, bygg- och förvaltningsforskning,
- miljövard,
- naturvard, biologisk mångfald, viltvard,
- miljöeffektforskning (problemdimensionerande forskning), ekotoxikologi och miljögifter,
- klimatforskning och atmosfärforskning,
- samhällsvetenskaplig miljöforskning, styrmedel och livsstil samt viss samhällsvetenskaplig forskning av betydelse för de areella näringarna,
- landsbygdsutveckling och
- arkitektur- och kulturmiljö.

Genom att få ansvaret för lantbruksvetenskaplig forskning, miljöforskning och samhällsplanering blir rådet väl ägnat att hantera den mång- och tvärvetenskapliga forskning som behövs till stöd för en hållbar utveckling. Forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering bör således ha ett särskilt ansvar för att främja forskning för en hållbar utveckling, tillsammans med andra forskningsfinansiärer. Rådet skall också verka för ökad konkurrenskraft som är förenlig med högt ställda miljökrav inom ovanstående områden.

Forskningen kommer att spänna över ett brett område, från molekyler och celler till hela organismer, ekosystem och samhällssystem. Den innefattar exempelvis genteknik, effekter av biologiska processer och biologiska alternativ till kemikalieanvändning på åker och i skog, toxikologisk forskning rörande effekter av kemikalier och miljöföroreningar i den yttre miljön och dess inverkan på människors och djurs hälsa samt planering, bygg- och förvaltningsfrågor. Forskningen skall vidare behandla såväl hela produktionskedjor som specifika

processer samt alternativ som ger möjligheter till ökad effektivitet både i processer och i användningen av naturresurserna. Forskning om resurs- och energisparande åtgärder med ny teknik, t.ex. bioteknik, ingår.

Forskningsrådet skall genom forskningsinsatser främja en hållbar utveckling baserad på naturvetenskaplig, teknisk och samhällsvetenskaplig forskning. Som exempel kan nämnas samhällsplanering sedd ur ett perspektiv av hållbar utveckling. Forskningen skall ge inblick i och förståelse för historiska och kulturella aspekter på utvecklingen av produktionssystem och synsätt rörande miljöutnyttjande och miljöproblem. Rådet skall verka för att genusperspektivet får ett stort genomslag i forskningen. Genusperspektivet berikar forskningen och höjer dess kvalitet. Rådet skall även verka för jämställdhet mellan kvinnor och män inom forskningen. En viktig uppgift för rådet blir att stimulera ökat svenskt deltagande i olika internationella sammanhang, bl.a. inom ramen för EU:s ramprogram för forskning.

Forskningsrådet skall genom att stödja kritiskt granskande och oberoende forskning ge vetenskaplig grund och handlingsalternativ för Sveriges politik avseende jord- och skogsbruk, livsmedel, viltvård, fiske, vattenbruk, rennäring samt miljö- och naturvård. Forskningsrådet skall stödja forskning för att tillgodose samhällets behov av kunskap för att främja den byggda miljöns kvalitet och långsiktiga hållbarhet. Forskningen skall också erbjuda en vetenskaplig grund för internationella förhandlingar och överenskommelser, bl.a. inom EU. En målsättning för forskningsrådet bör vara att det svenska agerandet i internationella sammanhang skall kunna stödja sig på forskningsresultat och forskarkompetens hos inhemsk expertis.

Arbetsformer

Det nya forskningsrådet måste stödja forskning som uppfyller höga krav på kvalitet och samtidigt har relevans för de berörda samhällssektorerna. Rådet måste ha interna arbetsformer som underlättar en samlad bedömning av vetenskaplig kvalitet och sektorsrelevans. Forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering bör sträva efter dels ett nära samarbete mellan olika discipliner med speciell uppmärksamhet riktad mot möjligheterna att öka mång- och tvärvetenskapliga forskningsinsatser, dels mot ett intensivt internationellt samarbete. En dialog måste föras med olika forskningsråd, forskningsfinansierande myndigheter och andra forskningsfinansiärer för att möjliggöra kraftfulla gemensamma satsningar och undvika att forskningsansatser hamnar i ett vakuum mellan olika finansiärer. Vissa delar av den problemorienterade forskningen kan med fördel organiseras i form av särskilda programområden. Ett exempel på nära samverkan mellan statliga forskningsfinansiärer och näringsliv samt andra aktörer är det samspel i finansieringsfrågor som skett inom ramen för BFR:s arbete. Det är angeläget att denna typ av samverkan kan fortsätta och utvecklas.

Det skall ställas höga krav på kunskapskommunikation på det nya forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering. Det handlar inte bara om att kunskaperna skall göras tillgängliga. Forskningsresultat måste även skyndsamt spridas för att de ska kunna påverka samhällsutvecklingen. Detta bör återspeglas i myndighetens arbetssätt. Rådet skall även ha en direkt och aktiv roll att ställa samman resultat från den av rådet finansierade forskningen och delta aktivt för att föra ut kunskaperna till olika målgrupper i samhället. Rådet skall också vara rådgivande i forskningsfrågor åt Regeringskansliet.

Styrelse

Rådets styrelse bör bestå av tretton ledamöter. Sex av ledamöterna, däribland ordföranden, utses av regeringen. Ytterligare sju ledamöter utses av forskarsamhället genom ett förfarande med elektorsval. Ledamöterna utses för en period om tre år med möjlighet till förlängning under högst tre år. Regeringen anser att det är angeläget att uppnå en jämn könsfördelning i styrelsen. Vid rådet skall finnas en av styrelsen utsedd huvudsekreterare med hög vetenskaplig kompetens. Huvudsekreteraren utses för en tid av maximalt sex år, är föredragande i styrelsen och vetenskapligt ansvarig för forskningsrådets verksamhet.

5.5 En myndighet för forskning och utveckling

Regeringens förslag: Kommunikationsforskningsberedningen och Rådet för arbetslivsforskning skall avvecklas.

Regeringens bedömning: En myndighet bör inrättas med uppgift att initiera och finansiera behovsstyrd forskning och utveckling till stöd för innovationssystemet och en hållbar utveckling och tillväxt. FoU-myndigheten bör överta de ansvarsområden som handhas av Kommunikationsforskningsberedningen och de FoU-finansierande delarna av Närings- och teknikutvecklingsverkets verksamhet. FoU-myndigheten bör även överta delar av de ansvarsområden som handhas av Rådet för arbetslivsforskning.

Arbetsgruppernas förslag: Arbetsgruppen för fortsatt beredning av myndighetsstruktur för forskningsfinansiering föreslår att en myndighet för teknisk utveckling, kommunikation och bebyggelse inrättas. Myndigheten skall svara för forskningsstöd som syftar till att ge en god kunskapsbas för tillväxt i svenskt näringsliv och samhälle. Myndigheten övertar uppgifter från Närings- och teknikutvecklingsverkets (NUTEK) avdelning för teknik, Kommunikationsforskningsberedningen (KFB) och Byggeforskningsrådet (BFR) samt Rådet för arbetslivsforskning (RALF) vad gäller arbetsorganisatorisk forskning. Övriga delar av RALF:s verksamhet föreslås övertas av ett forskningsråd för sociala frågor och arbetsliv. Vissa forskningsstödande uppgifter vid Vägverket

och Banverket, energiforskning som inte är kopplad till Enekimyndighetens övriga uppgifter samt delar av den forskning som finansieras av Rymdstyrelsen överförs till den nya myndigheten.

Utredningen om vissa myndigheter har lämnat ett snarlikt förslag. Den huvudsakliga skillnaden mellan förslagen är att Utredningen om vissa myndigheter föreslår att hela ansvarsområdet för RALF skall föras till en ny FoU-myndighet.

Remissinstanserna: Flertalet remissinstanser, bl.a. Landsorganisationsen (LO), Tjänstemännens centralorganisation (TCO), Svenska Arbetsgivareföreningen (SAF), Industrikommittén och Industriförbundet, är positiva till att inrätta en FoU-myndighet. Som nämnts under avsnitt 5.3 har dock bl.a. dessa instanser särskilda synpunkter på ansvarsfördelningen vad gäller arbetslivsforskningen. KFB och BFR förordar en delning i en FoU-myndighet och en myndighet för kommunikation och bebyggelse. Även Industriförbundet anser att detta alternativ möjligen kan övervägas.

NUTEK vill inte skilja på teknisk utveckling och innovationspolitik, men kan om mer medel tillförs tänka sig en separat FoU-myndighet för mer långsiktig FoU. Bl.a. KFB och RALF uttrycker en oro för att den föreslagna myndigheten skall avlägsna sig från behoven i respektive sektor. Värdet av efterfrågestyrning av FoU-verksamheten och en utvecklad samverkan näringsliv - institut - högskola lyfts fram av främst industriföreträdare.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Formerna för finansiering av behovsstyrt forsknings- och utvecklingsarbete (FoU), främst för näringslivets utveckling, har utvecklats under lång tid genom successiva tillskott och förändringar. Verksamheten, som har omfattat forsknings- och utvecklingsarbete inom främst NUTEK, FoU inom kommunikationer och transporter inom ramen för KFB samt FoU inom arbetslivs- och arbetsmarknadsområdet inom ramen för RALF, har i huvudsak fungerat väl och bidragit till näringslivets utveckling och välförhållanden i samhället.

Framtidens samhälle ställer dock delvis nya och större krav. Förmågan till innovationer är en viktig faktor bakom ekonomisk tillväxt, ekologiskt hållbar utveckling och samhällslik förändring. Denna förmåga beror av en rad omständigheter, t.ex. utbildning, forskning, teknisk utveckling, arbetsorganisation, riskfinansiering av företag, regelverk, och inte minst samhällets infrastruktur för transporter, kommunikationer m.m. Den gemensamma europeiska marknaden ställer också krav på ett effektivt transportsystem.

Ett effektivt innovationssystem blir således av allt större betydelse för ekonomisk tillväxt och välförhållanden - något som allt fler länder uppmärksammar. Innovationsfrågorna, som berör många olika politikområden, ställer krav på ett fördjupat samarbete också över ämnes- och sektorsgränserna. En effektiv näringspolitik i ett land av Sveriges storlek ställer också högre krav på möjligheterna att kraftsamla kring särskilt viktiga områden och därmed på möjligheterna till omprioriteringar. De snabba förändringarna i omvärlden skapar ett ökat behov av flexibilitet. Det är viktigt att strukturen för finansiering av

forskning kan tillgodose dessa delvis nya krav och att den kan bidra till att kunskap kan kombineras mellan olika arbetsfält och kompetensområden. Ett exempel är samspelet mellan människa, teknik och arbetsorganisation. Ett annat exempel är samspel mellan människa och fordon.

Den nya myndigheten kommer i stora drag att överta de ansvarsområden som handhas av KFB samt de FoU-finansierande delarna av NUTEKs verksamhet. Till följd härav avvecklas KFB. Det är viktigt att dra nytta av det försprång Sverige har vad gäller utveckling och användning av modern informationsteknik (IT) i produktionsprocesser och tjänsteutformning. Den nya myndigheten får som en högst angelägen uppgift att kraftsamla, utveckla och fokusera på insatser inom IT-området. Även delar av RALF förs till den nya FoU-myndigheten. RALF och Socialvetenskapliga forskningsrådet (SFR) stöder inom sina respektive ansvarsområden forskning och utvecklingsarbete som berör viktiga aspekter av människors livsvillkor. RALF ansvarar för FoU som rör arbetslivet medan SFR ansvarar för forskning kring barn och familj, handikapp, äldreforskning, folkhälsa, m.m. Inom de båda rådens ansvarsområden finns forskningsområden och samhällsfrågor som har ett starkt samband med varandra. Delar av RALF:s nuvarande verksamhet överförs således till det föreslagna forskningsrådet för sociala frågor och arbetsliv. RALF avvecklas därmed. Arbetslivsinstitutet (ALI), som är en FoU-utförande myndighet, berörs inte av regeringens förslag. Regeringen vill emellertid i detta sammanhang framhålla att ALI med sin regionala organisation har en viktig roll att fylla avseende utvecklingen av arbetslivsfrågorna mot nya framtidsinriktade områden.

Statens energimyndighet lämnas utanför FoU-myndigheten och förblir även fortsättningsvis en separat myndighet. Regeringen anser att det är angeläget att organisatoriskt hålla samman energiforskningen med övriga delar av energimyndighetens verksamhet eftersom forsknings- och utvecklingsarbetet utgör ett viktigt underlag för och stöd i myndighetens arbete. Även Rymdstyrelsen lämnas utanför den nya myndigheten och förblir därmed en separat myndighet.

En FoU-myndighet med ett ansvarsområde som sträcker sig över flera delsektorer innebär ökade möjligheter att arbeta över disciplin- och sektorsgränser och att kraftsamla inom viktiga områden. Samtidigt ges större utrymme att arbeta flexibelt över tiden och bättre förutsättningar att utnyttja synergier mellan skilda verksamheter. Potentialen illustreras av att det finns många och breda samarbetsytor mellan de myndigheter som idag hanterar motsvarande verksamhet.

Skapandet av en FoU-myndighet innebär vidare effektiviseringar genom att kontakter gentemot forskare och avnämare förenklas. En del i förenklingen är att antalet aktörer för samfinansiering minskar, vilket underlättar för forskare vid universitet och högskolor och forskningsinstitut i kontakterna med myndigheten. Samtidigt kan det effektivisera administrationen av verksamheten. En sammanslagen myndighet blir även en mer kraftfull aktör av större intresse för omvärlden att samverka med. En förutsättning för att denna potential

skall kunna tas till vara är dock att samarbetet utvecklas med andra myndigheter, företag och andra berörda inom respektive sektor. Detta gäller inte minst arbetsmarknadens parter.

Deltagande i internationellt forskningssamarbete blir allt viktigare för sektorsforskningen. Bildandet av en stor aktör kan förbättra Sveriges förutsättningar att påverka EU-arbetets inriktning inom för Sverige viktiga forskningsområden såsom IT- och tillväxtprogrammen.

Myndighetens ansvarsområde

Den nya FoU-myndigheten, som inrättas under Näringsdepartementet, har till uppgift att initiera och finansiera behovsstyrd FoU till stöd för det svenska innovationssystemet och en hållbar utveckling och tillväxt. Verksamheten skall omfatta stöd till FoU inom bl. a. teknik, transporter, kommunikation, arbetsliv och arbetsmarknad liksom uppgiften att verka för att ny kunskap tas till vara och omsätts i produkter, processer, tjänster, ett utvecklande arbetsliv, regelverk etc. Verksamheten skall svara såväl mot näringslivets som mot delar av det övriga samhällets behov. Områdena informationsteknologi och IT-tillämpning kommer under de närmaste åren att vara särskilt betydelsefulla.

Myndigheten skall enligt regeringens förslag ges ett brett ansvar som sträcker sig över skilda vetenskapliga discipliner och som svarar mot många olika avnämares behov. Det handlar om teknisk forskning och utveckling, vars roll i innovationssystemet är helt uppenbar. Det handlar också om viktiga forskningsområden som KFB tidigare har ansvarat för vad gäller bl.a. trafiksäkerhet och de handikappades trafiksituation. Områden nära länkade till en hållbar utveckling och tillväxt och områden som utgör stödfunktioner i ett effektivt innovationssystem har även stor betydelse i detta sammanhang. Exempel på sådana områden är funktionella regelverk och ett effektivt och långsiktigt hållbart transportsystem.

Den FoU inom arbetsliv- och arbetsmarknadsområdet som idag bedrivs med stöd av RALF innefattar kunskapsområden av betydelse ur ett innovationsperspektiv och för en hållbar utveckling och tillväxt. Exempel på sådana områden är forskning och utveckling kring ledarskap och lärande, delar av forskning om arbetsmiljö och arbetsmarknad samt FoU kring arbetsorganisation som analyserar växelspelet mellan människa, organisation och teknik. Denna forskning genererar kunskaper av betydelse för utvecklingen mot ett arbetsliv präglad av dynamik och innovationsförmåga. Det är mot denna bakgrund som regeringen föreslår att delar av forskningen inom RALF:s ansvarsområde förs till den nya FoU-myndigheten. Samtidigt bör FoU-myndigheten och forskningsrådet för sociala frågor och arbetsliv utveckla former för informationsutbyte och samverkan inom arbetslivsforskningen. Regeringen förutsätter att uppdelningen mellan myndigheter inte utgör hinder för ett tvärvetenskapligt synsätt på de forskningsuppgifter som hänförs till respektive myndighet. Myndigheterna måste gemensamt överblicka kunskapsutvecklingen i

frågor som rör arbetslivets utveckling och fortlöpande fånga upp nya kunskapsbehov och nya forskningsfält. Kunskapsuppbyggnaden inom arbetslivsområdet bör gynnas av en samverkan där olika perspektiv och utgångspunkter för forskningen kan berika varandra.

Enligt regeringens bedömning bör både rådet för sociala frågor och arbetsliv och FoU-myndigheten ges ett brett och framtidsinriktat uppdrag att bidra till kunskapsuppbyggnaden i arbetslivsfrågor. Det bör dock vila på den organisationskommitté som regeringen avser att tillsätta i samband med bildandet av de nya myndigheterna att precisera ansvarsfördelningen.

En särskild fråga gäller hur ansvaret för livsmedelsforskningen respektive den skogliga och skogsindustriella forskningen bör fördelas mellan forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering och FoU-myndigheten. Denna forskning har en mycket komplex karaktär och omfattar frågeställningar över hela kedjan från råvaruproduktion till konsument eller slutanvändare. Principen för ansvarsfördelningen bör i huvudsak vara att forskningsrådet för miljö, lantbruk och samhällsplanering skall ha ansvaret för forskning inom kedjan från råvara till initial förädling medan FoU-myndighetens ansvarsområde fokuseras kring vidareförädling av råvaran. För att säkerställa ett helhetsperspektiv blir samordning av forskningsrådets och FoU-myndighetens aktiviteter och satsningar av central betydelse och dessa båda myndigheter bör ha ett ansvar för att forskningsinsatserna inom skogs- och livsmedelssektorerna, och som finansieras av dessa båda myndigheter, samordnas.

FoU-myndighetens huvudsakliga ansvarsområden föreslås vara:

- att finansiera forsknings-, utvecklings-, och demonstrationsverksamhet som svarar mot behov inom såväl näringslivet som vissa andra delar av samhället för att uppnå de mål som statsmakterna har fastställt för berörda sektorer, bl.a. kommunikationssektorn. I detta arbete skall myndigheten på egen hand, och i relevanta fall tillsammans med andra forskningsfinansiärer, ta fram forskningsprogram som speglar angelägna forsknings- och utvecklingsbehov inom myndighetens ansvarsområde,
- att utveckla och stärka samarbetet mellan högskolan, industriforskningsinstitutet och näringslivet,
- att särskilt stödja små och medelstora företags kunskapsförsörjning,
- att stimulera ett ökat svenskt deltagande för vissa forskningsteman inom EU:s ramprogram för forskning och utveckling,
- att svara för utvärdering och vidareutveckling av processen Teknisk Framsyn,
- att utveckla FoU-program inom IT-området,
- att verka för att industriforskningsinstitutets roll i innovationssystemet utvecklas, bl.a. genom med näringslivet samfinansierade FoU-projekt.

I detta arbete skall myndigheten nära samverka med företag, myndigheter och andra relevanta aktörer. Myndigheten skall kunna finansiera såväl kortare projekt som mer långsiktig finansiering. Sådana medel skall bl.a. syfta till att långsiktigt bygga upp och bibehålla kompetens. När det gäller utveckling av industriforskningsinstitutens roll i innovationssystemet skall myndigheten samverka med Ireco Holding AB, som bl.a. har till uppgift att främja en ändamålsenlig struktur för industriforskningsinstitutet.

Den transport- och kommunikationsforskning som bedrivs av KFB kommer fortsatt att vara av strategisk betydelse. I en allt mer internationaliserad ekonomi är effektiva och långsiktigt hållbara transporter avgörande för att Sverige fullt ut skall kunna dra nytta av den potential som den gemensamma europeiska marknaden och som den globala handeln erbjuder. Vidare är det viktigt att bedriva FoU som också analyserar IT-utvecklingen ur ett bredare samhällsperspektiv.

Näringsliv, myndigheter och organisationer förutsätts naturligtvis även fortsättningsvis finansiera forsknings- och utvecklingsarbete direkt kopplat till den egna verksamhetens utveckling. Det faktum att andra myndigheter har ett ansvar för att en tillfredsställande utvecklingsverksamhet kommer till stånd inom respektive område bör dock inte hindra den nya FoU-myndigheten från att bidra till finansiering av projekt även inom dessa områden.

Två myndigheter, Vägverket och Banverket, har ett sektorsansvar för forskning inom sina respektive områden. De har givits uppdraget att finansiera forskning till gagn också för andra delar av transportsystemet än det egna direkta verksamhetsområdet. Detta ansvar föreslås ligga kvar på dessa myndigheter. I samband med översynen av Luftfartsverkets respektive Sjöfartsverkets organisationer skall dessa myndigheters ansvar för FoU-frågor analyseras.

För att samla resurser till slagkraftiga och gränsöverskridande insatser är det viktigt att de olika forskningsfinansierande myndigheterna även fortsättningsvis samverkar kring gemensamma forskningsprogram.

Uppgifter och arbetssätt

FoU-myndighetens verksamhet skall på bästa sätt bidra till att försörja näringslivet och relevanta sektorer med kunskap samt till att bygga upp och utveckla ett modernt och effektivt innovationssystem som främjar en hållbar utveckling och tillväxt. Myndigheten ska utveckla ett arbetssätt som kan hantera de skilda behov som olika FoU-områden har. För att förverkliga denna ambition krävs att:

- den forskning och utveckling som myndigheten stödjer uppfyller kvalitets- såväl som relevanskrav,
- rutiner utvecklas för att förkorta ledtiderna från idé och ny kunskap till att kunskapen kan tillvaratas i arbetsorganisationer och integreras

i nya produkter, processer, tjänster och arbetssätt eller tas till vara i regelsystem eller liknande,

- myndigheten arbetar med breda, långsiktiga forskningsprogram, men också smalare projekt som bedöms vara av strategisk karaktär,
- myndigheten är flexibel och fortlöpande utvärderar, omprövar, och om det är motiverat, förändrar inriktning av verksamhet och arbetssätt,
- myndigheten stödjer program och projekt som skär över traditionella sektors- och disciplinränsar.

En viktig uppgift för myndigheten blir att säkra såväl den inomvetenskapliga kvaliteten som relevansen på den forskning och utvecklingsverksamhet som finansieras. FoU-myndigheten bör verka för att genusperspektivet får ett genomslag i verksamheten då genusperspektivet berikar forskning och utvecklingsarbete och höjer dess kvalitet. En förutsättning för att den nya myndigheten skall bli framgångsrik är att forskningen är av hög kvalitet och att goda kontakter etableras med berörda sektorer. FoU-inriktningen måste svara mot avnämarnas behov så att implementering av resultaten kan främjas. En viktig uppgift för myndigheten blir sålunda att finna arbetsformer som garanterar ett nära samarbete med dem som formulerar problemen, inklusive arbetsmarknadens parter. Erfarenheterna från KFB:s arbetssätt, där ett samspel med avnämarna varit ett viktigt inslag, bör tillvaratas. En annan del i arbetet med att säkra relevansen bör vara att beakta och aktivt ta vara på erfarenheterna från den "Tekniska framsynsprocess" som nyligen genomförts. Myndigheten bör också för framtiden delta i processer av liknande slag och andra former av omvärldsbevakning.

Höga krav på kunskapsöverföring bör ställas på myndigheten. Kunskaper ska göras tillgängliga och ledtiderna mellan upptäckt och spridning måste förkortas. Detta måste återspegla sig i myndighetens arbetssätt. Nya former för att fortlöpande avrapportera intressanta resultat från projekt och program bör prövas. Den FoU-finansierande myndigheten skall ha en direkt och aktiv roll i arbetet med att överföra ny kunskap från i första hand universitet, högskolor och institut till potentiella avnämare. Myndigheten kompletterar därmed den nya myndigheten för företagsutveckling som av regeringen föreslås inrättas under Näringsdepartementet i prop. 1999/2000:71. Även näringslivets och arbetsmarknadens parter bör, liksom företrädare för den offentliga sektorn, ha en roll i att bättre kommunicera forskningens resultat till användarna.

Initialt kommer myndighetens resurser till betydande del att vara uppbyggda av åtaganden som gjorts av KFB, NUTEK och RALF.

Myndighetens FoU-verksamhet bör byggas upp kring ett antal programområden. För att utnyttja synergier bör sådana områden med fördel spänna över flera av de delsektorer som ingår i myndighetens ansvarsområde. Programområdena ska utformas för tidsperioder på upp till sex år. Därigenom underlättas återkommande omprövning av

Styrelse

Styrelsens ledamöter utses av regeringen för en tidsbegränsad period. I styrelsen skall ingå ledamöter med god kunskap om myndighetens ansvarsområde och om de kunskapsbehov som finns inom området hos bl.a. näringsliv, arbetsliv och offentlig förvaltning. I styrelsen skall också ingå ledamöter med hög vetenskaplig kompetens inom områden av betydelse för verksamhetsområdet. Regeringen anser att det är angeläget att uppnå en jämn könsfördelning i styrelsen.

6 Myndighetsövergripande frågor

Regeringens bedömning: Ett forskningsforum bör inrättas med uppgift att verka för en dialog och samverkan mellan forskare, forskningsfinansiärer, allmänhet och andra som direkt eller indirekt berörs av forskningen.

6.1 Forskningsforum

Arbetsgruppens förslag: Ett forskningsforum bildas med ansvar för att stödja de statliga forskningsstödjande myndigheternas behov av inbördes samverkan. Forskningsforum har rådgivande funktioner och bör främja samverkan inom breda forskningsprogram. Forskningsforum inryms administrativt i Vetenskapsrådet. Regeringen utser Forskningsforums styrelse. Vetenskapsrådet samt de tre områdesorienterade forskningsfinansierande myndigheterna nominerar var sin ledamot. Andra finansiärer bör kunna adjungeras vid behov. Riksdagspartierna erbjuds att nominera var sin ledamot.

Remissinstanserna: Flertalet instanser som uttalar sig är i grunden positiva till tankarna bakom förslaget om ett forskningsforum. Många anser dock att förslaget i sin nuvarande utformning är tveksamt och efterlyser preciseringar. Mest positiva till förslaget är Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Byggforskningsrådet (BFR), och Industriförbundet. Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT), Stiftelsen för vård- och allergiforskning (Vårdal), Riksbankens Jubileumsfond (RBJ), och Högskoleverket är klart negativa till förslaget och menar att samverkan istället bör ske direkt genom berörda myndigheter. HSFR, MFR, NFR, TFR och SUHF menar att företrädare för universitet och högskolor bör ingå i Forum.

Skälen för regeringens bedömning: Regeringen anser att en god samverkan mellan olika offentliga forskningsfinansiärer bör främjas. Samverkan är en förutsättning för ett effektivt utnyttjande av de nationella forskningsresurserna och för att kunna hantera forsknings- och samhällsproblem som överskrider enskilda finansiärens ansvarsområden. Samverkan med andra finansiärer i syfte att undvika överlapp och luckor i forskningsfinansieringen och för att åstadkomma kraftsamling bör självfallet vara en uppgift för alla statliga forskningsfinansiärer. Uppgiftens betydelse bör betonas i de instruktioner och regleringsbrev som styr myndigheternas verksamhet. Det är sedan en uppgift för myndigheterna att utveckla de administrativa former som är bäst lämpade för att lösa samverkansuppgiften.

Det finns emellertid därutöver skäl att stärka samverkan genom att inrätta ett särskilt samarbetsorgan dels för vissa övergripande frågor som berör relationen mellan forskning och samhälle, dels för samverkan mellan finansiärer på områden där det ordinarie myndighetssamarbetet behöver förstärkas. Enligt regeringens mening bör därför ett Forskningsforum inrättas med uppgift att svara för dessa frågor.

Forskningens snabba framsteg bidrar till att öka välbefindandet, men väcker ofta också oro och tvekan. Vetenskapens landvinningar kan medföra många svåra etiska ställningstaganden eller medföra samhällsförändringar som kräver debatt och politiska beslut. Den snabba förändringstakt som forskningen bidrar till kan också i sig väcka tvekan och konflikter. Det är därför angeläget att det finns en väl fungerande dialog mellan forskare, forskningsfinansiärer, avnämare och en bredare allmänhet där övergripande forskningspolitiska frågor och frågor som rör förhållandet mellan forskning och samhälle kan behandlas. En sådan dialog lägger grunden till ett ömsesidigt förtroende mellan forskare och allmänhet. Det är också angeläget för ett samhälles kunskapsutveckling att frågeställningar som frambringas inom forskningssystemet kan nötas mot och befruktas av frågor och problemställningar som genereras i det övriga samhällslivet.

Regeringen anser mot denna bakgrund att Forskningsforum bör ha uppgiften att främja kontakt och dialog mellan forskare, forskningsfinansiärer, avnämare, den offentliga sektorn, föreningsliv, fackliga organisationer och allmänhet. Inom ramen för Forskningsforums verksamhet skall övergripande forskningspolitiska frågor som inte vilar på någon enskild finansiär kunna lyftas fram till öppen diskussion, t.ex. etiska aspekter på forskningen, genusforskning, jämställdhet, forskning om hållbar samhällsutveckling, tvärvetenskapens villkor och möjligheter eller vetenskapskritiska perspektiv. Frågor av stor betydelse för olika delar av samhället kan vinna på att belysas i ett sammanhang, t.ex. forskning om arbetslivsfrågor där arbetsmarknadens parter, olika finansiärer och Arbetslivsinstitutet har en viktig roll. Regeringen förutsätter att Forskningsforum utvecklar en modell för samverkan mellan arbetslivet och arbetslivsforskningen. Forskningsforum bör t.ex. genom årliga större forskningskonferenser främja engagemang och debatt i strategiska frågor som rör förhållandet

mellan forskning och samhälle. För att underlätta förståelse och kontakter mellan forskare och lekmän bör Forskningsforum verka för att forskningens resultat och villkor görs begripliga och relevanta för en bredare krets än forskarna själva. Forskningsforums verksamhet inom detta område skall inte ersätta utan fungera som ett komplement till de insatser för forskningsinformation som görs av de statliga forskningsfinansiärerna.

Forskningsforum bör dessutom utgöra en arena för dialog och samverkan mellan de statliga forskningsfinansiärerna i de fall det ordinarie myndighetssamarbetet behöver förstärkas. De forskningsstiftelser som inrättats med medel från löntagarfundsstiftelserna spelar en strategisk roll i det svenska forskningssystemet, varför dessa bör bjudas in att delta i detta samarbete. Enligt regeringens mening bör ett sådant samarbete kunna ge goda möjligheter till överblick och informationsutbyte och främja gemensamma insatser på angelägna forskningsområden. Forskningsforum bör inte fördela egna forskningsmedel men disponera egna medel för t.ex seminarier, kunskapsinventering, information och andra projekt i egen regi. Vid beslut om forskningsmedel i forskningsfinansierande myndigheter tillgodoses allmänintresset av de allmänföreträdare som ingår myndigheternas styrelser.

Forskningsforum bör administrativt knytas till Vetenskapsrådet och anvisas medel inom ramen för Vetenskapsrådets anslag. Forskningsforum bör emellertid givetvis beakta annan forskning än den som finns inom Vetenskapsrådets verksamhetsområde. Alla ledamöterna i Forskningsforum bör utses av regeringen. I styrelsen bör finnas företrädare för riksdagspartier samt för samtliga forskningsråd och övriga viktigare forskningsfinansierande myndigheter.

Verksamheten vid Forskningsforum bör utvärderas efter fyra år innan beslut fattas om fortsatt verksamhet.

6.2 Genomförande

En organisationskommitté bör tillsättas med uppgift att förbereda och genomföra bildandet av de nya myndigheterna. I kommitténs uppgifter bör bl.a. ingå att lämna förslag till verksamhetsmål, regleringsbrev, myndigheternas organisation, myndighetsinstruktion m.m. Kommittén bör även föreslå namn på de myndigheter som avses i avsnitt 5.3, 5.4 och 5.5. En viktig uppgift är att bemanna de nya myndigheterna med tillämpning av de arbetsrättsliga reglerna. Inom kommittén bör finnas en arbetsgrupp för varje myndighet. Kommittén bör även sörja för att ansökningar om forskningsstöd och tidigare gjorda åtaganden om forskningsstöd kan hanteras på ett sätt som inte innebär några störningar för forskningen under övergångsperioden när den nya organisationen bildas. Myndigheterna bör påbörja sin verksamhet den 1 januari 2001.

Kommittén bör även ges i uppdrag att föreslå modeller för samverkan mellan olika forskningsfinansiärer inklusive samverkansformer inom Forskningsforum. Arbetet skall i sin helhet

genomförs med förbehåll för riksdagens kommande beslut med Prop. 1999/2000:81 anledning av denna proposition.

Regeringen bedömer att förslagen i propositionen leder till att organisationen för finansiering av forskning och utveckling blir bättre anpassad till de uppgifter och utmaningar som de statliga forskningsfinansiärerna har att hantera. Detta skapar i sin tur bättre förutsättningar att även i framtiden utnyttja de statliga medlen effektivt.

Förslaget till ny organisation innebär att antalet forskningsfinansierande myndigheter minskar. Detta bör på sikt möjliggöra vissa administrativa samordningsvinster. Under själva övergången till en ny organisation kan framför allt avvecklingen av nuvarande myndigheter orsaka kostnader. Kostnader förknippade med organisationsförändringen kommer dock att finansieras inom ram.

Förslagen kommer att innebära omfördelning av medel på statsbudgeten mellan ett antal anslag och möjligen mellan utgiftsområden. Regeringen avser att återkomma i budgetpropositionen för 2001 med en närmare redovisning av förändringarna på anslagsnivå och eventuella förändringar på utgiftsområdesnivå.

I avsnitt 5.2 motiveras varför Vetenskapsrådet skall inrättas med stöd av lag. För att garantera att verksamheten i Vetenskapsrådets styrelse skall vara forskarstyrd fastläggs i 2 § att fler än hälften av ledamöterna i styrelsen skall utses av elektorerna som väljs av vetenskapligt kompetenta lärare vid de universitet och högskolor som regeringen bestämmer. Regeringen får enligt förslaget meddela närmare föreskrifter om hur ledamöterna i styrelsen skall utses. Beträffande myndighetens uppgifter och interna organisation får regeringen enligt 3 § meddela närmare föreskrifter. Härutöver bör det enligt förslaget överlämnas åt regeringen att bestämma tidpunkten för lagens ikraftträdande, eftersom lagens tillämpning är beroende av frågan vid vilken tidpunkt organisationen av myndigheten är klar.

Förteckning över instanser som inbjudits att yttra sig i ärendet

Prop. 1999/2000:81
Bilaga 1

1. Styrelsen för internationellt utvecklingsarbete (Sida)
2. Delegationen för utländska investeringar i Sverige (ISA)
3. Folkhälsoinstitutet
4. Socialvetenskapliga forskningsrådet(SFR)
5. Stiftelsen för vård- och allergiforskning (Vårdal)
6. Riksrevisionsverket,(RRV)
7. Skolverket
8. Högskoleverket
9. Forskningsrådsnämnden (FRN)
10. Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (HSFR)
11. Medicinska forskningsrådet (MFR)
12. Naturvetenskapliga forskningsrådet (NFR)
13. Teknikvetenskapliga forskningsrådet
14. Polarforskningssektariatet
15. Rådet för forsknings- och utvecklingssamarbete mellan Sverige och EU
16. Nationellt sekretariat för genusforskning
17. Skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR)
18. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU)
19. Kulturrådet
20. Riksantikvarieämbetet (RAÄ)
21. Naturvårdsverket (NV)
22. Kemikalieinspektionen (KemI)
23. Strålskyddsinstitutet (SSI)
24. Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (MISTRA)
25. Byggforskningsrådet (BFR)
26. Banverket
27. Vägverket(VV)
28. Statens väg- och transportforskningsinstitut, (VTI)
29. Kommunikationsforskningsberedningen (KFB)
30. Sjöfartsverket(SjöV)
31. Luftfartsverket
32. Statens institut för kommunikationsanalys (SIKA)
33. Arbetslivsinstitutet (ALI)
34. Rådet för arbetslivsforskning (RALF)
35. Närings-och teknikutvecklingsverket (NUTEK)
36. Sveriges geologiska undersökning, (SGU)
37. Rymdstyrelsen
38. Energimyndigheten
39. Kungliga vetenskapsakademien (KVA)
40. Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. (KVHAA)
41. Kungl. Skogs- och lantbrukssakademien (KSLA)
42. Kungl. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA)
43. Stiftelsen Riksbankens jubileumsfond (RBJ)
44. Sveriges universitet- och högskoleförbund

- 45.Kommunförbundet
- 46.Landstingsförbundet
- 47.Sveriges industriförbund
- 48.Svenska arbetsgivareföreningen (SAF)
- 49.Industrial Research Institutes in Sweden (IRIS)
- 50.Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning (STINT)
- 51.Stiftelsen för Kunskaps- och Kompetensutveckling (KK-stiftelsen)
- 52.Stiftelsen för strategisk forskning

Prop. 1999/2000:81

Bilaga 1

Utbildningsdepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 21 mars 2000

Närvarande: statsrådet Freivalds, ordförande, och statsråden Ulvskog, Sahlin, Östros, Engqvist, Rosengren, Wärnersson, Lövdén.

Föredragande: statsrådet Thomas Östros

Regeringen beslutar proposition 1999/2000:81 Forskning för framtiden - en ny organisation för forskningsfinansiering.

Rättsdatablad

Författningsrubrik	Bestämmelser som inför, ändrar, upphäver eller upprepar ett normgivningsbemyndigande	Celexnummer för bakomliggande EG-regler
---------------------------	---	--

Lag om vetenskapsråd	2 och 3 §§	
----------------------	------------	--